

A Galilei Kör ünnepén.

Barátaim, szívemnek ifjú testvérei, de semmiképen se jöttem el azért hozzátok, hogy rekedt és sírós hangommal kiabáló, harsányszózatot mondjak. Csak egyszerűen eljöttem, eljöttem, itt vagyok azért, mert már régen itt vagyok s ha eddig betegségekkel tértem ki hívásaitok elől, mára azt gondoltam, hogy talán ezután már csak betegebb lehetek s mi nem foghatjuk soha ilyen közletről egymást látni. Pedig, talán, egymást és így látni inkább szerelemrontó, mint frigy-erősítő, hiszen a mi hevée, nem közönséges, lelki és harci összetartozásunknak csak árthat a szemek olcsó nézésakciója.

Igaz, hogy ünnepekre senkinek és nekem sincs jogom még a legvalóbb és legfájóbb betegség muszáj-ürügét sem előrángatni: ti vagytok és csak ti tartoztok lenni az Egészség. Mégis, engesztelt szívvel gondolnotok kell arra hogy hozhat valaki faji múltjából s még a tieteknél is vigasztalanabb generációból olyan akaratlan törekenységet s ön-törő hajlamot, mely a vissza-visszatérő betegségnek is magyarázatot adhat.

De miért jöttem bárhogyan és mégis el, miért küzdöttem úgy ahogy le irtózásomat a cégéres szerepléstől? – erről, csak erről és csak nagyon röviden fogok szólni.

Szívemnek ifjú testvérei, elhoztam hozzátok a szívemet, melyet megöregedéstől féltetek s melynek ma kiváltképen nem szabad megöregednie s melynek az eltaplósodás ellen szinte tartozó orvosai csak ti lehettek.

Szörnyű idők ezek, de szép idők s bánataimnak legbánatosabbja az, hogy nem most és veletek vagyok olyan ifjú, amilyenek ma lenni illik s amilyenek, hiszem, hogy vagytok.

Magyar reménységeim fogynak, de elegendek még mindig arra, hogy a megváltó fiatalság csodatetteiben Herkules elvénhedt, elfinomodott, harmadrendű bajtársaként ne bízzak.

A Galilei Kör, bocsánat, alakulásakor talán nem is sejtette, hogy olyan grandiózus feladatot vállalt, amelyhez képest talán még az orosz diák-ifjúságé is vigalom vagy beteg kétségbeesés. Egy megváltás lehetséges még csak e különös, szomorú Magyarország számára: az úgynevezett vezető intelligenciának üdvös és frissítő kicserélődése. Tudom, hogy ma ezt a félt és vágyott titkot a legnagyobb vakmerőség kimondani, de én nem vagyok gyakorlati politikus s az a hitem, hogy az életnek varázs-írja a vakmerőség.

(Közben engedtessek meg nekem, hogy azt a politikát, mely a ti szátokban és tollatokban tagadja a politikát, megtagadjam: igenis politikát csinálunk mindnyájan, kik termettünk valamire, még szabad tudománnyal, filantropiával és művészzel is, sőt ezekkel talán leginkább.) De azt mondtam az előbb, vakmerőség: nem állítom, hogy teljes száz percentjében vált használhatatlanná, bűnössé és rosszá a történelmi, vezető magyarság. De a java mégis olyan kevés ez ország ezerszínű társadalmát annyira milliónyi baj és veszély fenyegeti, hogy talpra kell állniok azoknak, akik kinézetten és letagadottan is az igazi, kultúras, magyar gondolatot reprezentálják: friss energiájú polgárnak és parasztnak. Az orosz diák válhat pogromistává vagy nihilistává, az olasz készülhet hódításra vagy korrupt érvényesülésre, a francia minden lehet, a német sörözhet és hódíthat, az angol gögösködhetik és sportolhat, a román harcolhat a minden-románok egyesüléséért: – nem folytatom. Az új magyar diáknak, az új magyar ifjúságnak, a Galilei Körnek száz letiport szabadság s száz szép élet-lehetőség szabja meg mennyei útját és célját. De érezzék ám azt is, ha érdemesnek tartják – mert érdemes –, hogy nem sötét, hencegő, ösködő, magyarkodó ellenfeleink Magyarországon és a magyarság, nem ők. hanem mi vagyunk. És most, szívemnek ifjú testvérei, bocsássátok meg régi és örökös embereteknek, hogy ma nem tud többet szólni – hiszen a több se volna szeretőbb és több – s bocsássátok el őt békével. Ifjú szívetek öreg testvére most fiatalon dobog s azt akarja, hogy ne szakadjon el soha töletek, a fiataliságtól, az igazságtól, a forradalomtól.

Ady Endre.

A sajtószabadság ellen.

Teljes gőzzel visszafelé ... de nem is lehet ez másképp. Akik csak kissé figyelemmel kísérik is az úgynevezett magyar közéletet, azok már régen tisztában voltak: azzal, hogy a sajtó megrendszabályozása nem késhetik soká. És ennek nem a sajtóban van meg az oka, hanem a magyar közéletben. A magyar közélet nem haladt és nem bírja el a sajtó rohamos haladásának következményeit. A magyar közélet rettenetes bajait nemcsak a legújabbban fedezték fel, ismerték azok nagyrésztét már nagyon régen, de legfeljebb amolyan Mikszáth-féle modorban tárgyalták. Csak a külföldi sajtó foglalkozott olykor-olykor alkalomszerűen magyarországi kulturképekkel és ezek a közlemények indították meg a lavinát. Bár a magyar sajtó még ma is bizonyos tartózkodással festi képeit, ezek a képek máris egyenesen megdöbbsentőek. A felosztott Macedónia szerepét mi vettük át és újra hangsúlyozzuk, nem a sajtó hibájából. Elvégre a sajtó nem tehet arról, hogy ez az ország oly különös. Magyarországon megtorlás nélkül állásában maradhat az a községi bíró, aki ellopta a közbirtokosság erdejének egy részét. Magyarországon megtorlás nélkül állásában maradhat az a községi jegyző,

aki csereszerződési blankettán intéz el olcsó pénzért válópereket és új házasságkötéseket. Magyarországon megtorlás nélkül állásában maradhat az a főszolgabíró, aki milliókat lop el kerülete szegény parasztságától és aki a vidék kazár desperádóinak orgazdája. Magyarországon főispánná lesz az az ember, akit az előző kormány, pénzkézelési szabálytalanságokért üzött el az alispáni állásból. És Magyarországon a fórumon mozoghat az az egyén, akit megbélyegző szakbírói ítélet kergetett ki a miniszterelnöki székből. És hogy elfogultsággal ne vádoljanak, Magyarországon szereplő ellenzéki képviselő maradhat egy olyan ember, aki nem is gyanús körülmények között ügyészévé lett egy. a kormányt vesztegető játékbárgy-bandának. És hogyha itt sötét képeket is festett a sajtó, annak csakugyan nem a sajtóban van meg az oka. De viszont ez magyarázza meg azt is, hogy itt elkerülhetetlen volt a sajtó megrendszabályozása. A fentemlített községi bírónak, körjegyzőnek, főszolgabírónak, főispánnak, kiérdemült kormány vezérnek és ünnepezt ellenzéki képviselőnek, továbbá ezek büntársainak van erre szükségük és mert Magyarországon ma az övék minden hatalom, hát megrendszabályozzák a sajtót. Ezt magát mégrossz néven sem vehetjük tőlük. Elvégre a gonosztevő nem szereti a detektívet és ez az ellenszenv nagyon is érthető. Hogy mennyire igaz ez a beállítás, azt nagyon könnyű bizonyítani is. A sajtó megrendszabályozását az az igazságügyminiszter kezdeményezte, akinek magának is volt oka tartani a sajtótól, amint ad oculus demonstrálta az a sajtótámadás, amely ki is vetette a bársonyszékből. És a sajtó megrendszabályozását meg is valósítja az a kormány, amely macedóniai módon szerzett pénzre építette fel uralmát és ugyancsak van oka félni a sajtótól. Hogy oly buzgó sietséggel dolgoznak a sajtótörvényen, az csak azt bizonyítja, hogy Joggal félnék a jövőbeli leleplezésektől. És nagyon sok okuk van arra, hogy féljenek. A sajtó megrendszabályozása csak azt jelenti, hogy' a magyar közélet nem bírja el tovább a mai világozságot.

. . . Kezdi a rendszabályozást az esküdtbírói intézmény megszorításán. „. . . az egyéni szabadságnak megfelelő garanciát nyújt a szakbírói is”, állapítja meg a javaslat megokolása – ez a huszadik századbeli Magyarország egyik legjellegzetesebb dokumentuma – és ebben a megállapításban benne van az akaratlan vallomás. Az esküdtbírói intézmény megmarad, nem törlik el kimondottan, csak megsemmisítik. Esküdtbíráskodás lesz a jövőben is és hogy ezt a jövőbeli esküdtbíráskodást gúny tárgyává, üres komédiává alacsonyítják, az ne bántson senkit, mert . . . az egyéni szabadságnak megfelelő garanciát nyújt a szakbírói is”. Tudniillik a jövőbeli esküdtbírói afféle cifra-vegyesnek készül. Esküdtbírói is lesz, mert hiszen esküdtek is végig fogják hallgatni, sőt tanácskozni is fognak, végtére még valami verdikthez hasonlót is hoznak, de ezt a verdikfélét csak akkor veszi tekintetbe a bíróság, ha véletlenül jónak látja. Sőt a Kúria – amelynek abszolút megbízhatóságát oly fényesen jellemzik az 1910-iki petíciók elintézésai –, a magas Kúria tekintet nélkül az előzmé-

nyékre, úgy megváltoztathatja az első bíróság ítéletét, ahogy akarja. De ez ne aggasszon senkit, mert az „ . . . egyéni szabadságnak megfelelő garanciát nyújt a szakbíróság is”. És ezt az alkotmány-csinynak beillő kezdeményezést követte a sajtótörvény revíziója.

„A sajtó útján mindenki szabadon közölheti és terjesztheti gondolatait” – kezdi a javaslat az első paragrafusban és a többiekben egyebet sem tesz, mint ezt az elvet megszorítja. Kiterjeszti a fokozatos felelősséget arra is, aki adatokat szolgáltat a hírlapírónak és ezzel utat nyit a legképtelenebb hajszáknak. Viszont a főtárgyaláson való bizonyítást illuziórussá teszi, mert a gyakorlat azt mutatta, hogy a bizonyítás csakis a főtárgyaláson lehetséges, ahol keresztkérdésekkel még a különben vonakodó tanú is vallomásra bírható. Ezenkívül egész sor abszurd intézkedéssel szorítják meg a bizonyítást, ami különben is természetes. Ki volna a bizonyítás ellensége, hogyha nem ez a kormány?

Különben itt nem a részletekkel akarunk foglalkozni; a javaslat képe a kormányéhoz hasonló és ennél lesújtóbbat nem mondhatunk róla. A legizgatóbb kérdés az, hogy milyen változásokat idéz majd elő a leendő törvény a sajtóban. Mert az több mint valószínű, hogy a törvény hosszabb életű lesz, mint a mai kormány. Elvégre a kormányválság magában véve még nem változtatja meg a közviszonyokat, amelyek viszont megkövetelték a sajtó gúzsbakötését. A jövőbeli kormányok aligha sietnek majd a visszacsinálással és belátható időn belül aligha van remény arra, hogy ettől a végzetes kerékkötőtől megszabaduljunk.

Milyen változásokat idéz elő majd a reform a sajtóban? A vidéki botrány hajhászó apró helyiérdekű piszkokon élősködő lapok nagy része mindenesetre belepustul és ez a reform egyetlen jó hatása. Viszont a tényleg missziót végző nagy lapok kénytelenek lesznek sok mindent elhallgatni és ez még nagyobbá teszi majd a feszültséget, az elégedetlenséget a széles néprétegekben. A nemzetiségi lapok sorra belepustulnak majd az üldözésekbe és a sajtóharc színtere lassanként külföldre terelődik. Rövid idő múlva állandó rovatokat nyitnak majd a külföldi lapok a magyar specialításoknak és minden különösebb megerőltetés nélkül olyan veszett hírlapunkat keltik majd, hogy egész Európa Magyarországon ismeri fel az északra tolódt Macedóniát. És ezzel különösen a szétesési processzusnak tesz nagy szolgálatokat a kormány, amelyet az úgynevezett nemzetiségi agitátorok buzgón ki is fognak használni. Elvégre a munkapárti kormányzás idejében indult meg a magyarországi nemzetiségek között a határozott irredenta-mozgalom, helyénvaló, hogy a szép műre a koronát is ők tegyék rá. És hogyha ebből a perspektívából nézzük a dolgokat, lehetetlen eltitkolni egy egész férfi, gróf Tisza István iránti bámulatunkat. Ez a különös ember tönkretett egy virágzó pénzügyet^ mihelyt ügyeibe beleavatkozott, tönkretett egy nagy pártot, amely reá bízta sorsát, tönkreteszi a közérkölcsei felfogást és amikor ennek a látszatát akarja menteni, végzetes örvény felé viszi az államot, amelynek sorsát valami különös végzet reá bízta.

Aradi Viktor

A háború mint üzlet és a háború szükségessége.

A háború dicsőítése éppoly lehetetlennek bizonyult, mint a béke híveinek az az igyekezete, hogy a háborúk kitörését pusztá szentimentalizmussal akadályozzák meg. A béke oldalán már le is mondtak erről a taktikáról: a háborúellenes küzdelem ma már mindinkább politikai formák felé közeledik (a berni nemzetközi szociáldemokrata tiltakozó-gyűlés, a nemzetközi jog kodifikációjának kísérletei, az interparlamentáris unió) és ez a küzdelem a propagatív felvilágosítás terén a szociológiai megismeréseket használja fegyverül. A másik oldalon (a háború oldalán) szintén kénytelenek voltak rátérni erre az útra, de persze éppen ezáltal kerültek legélesebben szembe a háborúellenes elmélettel és propagandával, mert hiszen a háború hívei most már a politika nyelvén hirdetik s a szociológia nyelvén okolják meg a háború szükségességét. *A háború szükségszerű*, – ha ez igaz, akkor semmilyen propaganda nem fogja a háborút megszüntethetni s a fejlődés iránya nem haladhat a háború megszűnése felé. *A háború: üzlet*, – ha ez igaz, akkor minden szentimentalizmussal, minden kultúr-feljajdulással szemben a mérleg másik serpenyőjét mindig le fogja húzni az arany reális súlya. Lássuk mennyiben üzlet és mennyiben szükségszerű a háború. Lássuk egy olyan példán, melynek eredményei s tanulságai még könnyen nyomon követhetők: *a balkáni háborún*.

A Balkán legújabb története elsősorban azt bizonyítja, hogy a háború üzletnek is *rossz üzlet*. Rossz üzlet nemcsak a vesztes félre (a kereskedelmi életben jó üzletnek csak azt lehet mondani, melyből mindkét félnek haszna van, ha az egyiknek nagyobb is, mint a másiknak), de rossz üzlet mindkét félre és pedig már ab ovo, a háború megindítása előtt is. A háború kimenetele egészen bizonytalan s még a nagy kockázatra alapított vállalkozásoknál alkalmazható valószínűségi számítást sem engedi meg. Példa: a bolgár határrendezés, a bolgár-török békeszerződés, Montenegró kudarca Szkutarinál. Továbbá: ha a háború a győztes félre üzletnek beválik is, az eredmény nincs arányban az erő kifejtéssel és a kockázattal. Hogy ez a tény éppen a háború lényegéből folyik, arra nézve lássunk egy egészen rideg üzleti számítást: Tegyük fel, hogy egy döntő ütközetben az egyik fél huszonötezer, a másik húszezer embert veszít és hogy ez az ötezer emberéletnyi különbség döntötte el az ütközet sorsát, akkor kétségtelen, hogy a győztes félnek ez az ötezer emberélet kellett ahhoz, hogy „jó üzletet” csináljon s hogy tehát a többi húsz-húszezer ember hiába pusztult el. *E számítási módszer* helyes, mert ez a *háború módszere* és e számítási módszer helyességét igazolta a történelem. Montenegró és Bulgária évtizedekre visszavetődtek, aminek fejében csekély hódításokat és semmi hadikárpótlást sem tudtak szerezni. Törökország óriási áldozatokkal védte Drinápolyt, melyet végül ingyen és kardcsapás

egész pontosan és a hadviselő félék mindegyikére nézve igazolni lehetne ezt a tételt. Kétségtelen tehát, hogy a háború ma már mindenkép rossz üzlet.

Lássuk, vajjon szükségszerű-e a háború? A balkáni események számtalan mozzanata azt tanúsítja, hogy a háború merőben véletlen, esetleges, mert elkerülhető. A négyesszövetség legdiadalmasabb napjaiban Bulgária legfontosabb életérdekének hirdette Drinápoly elfoglalását, amiért minden áldozatra kész volt. Drinápoly végre is Törökországé maradt. A bolgár-román konfliktus idején viszont a török politikusok hangoztatták, hogy Drinápolyt vérrel-vassal visszaveszik. Erre azonban nem került sor, mert békésen visszakapták. A nagyhatalmak demarchéára a montenegróiak kardcsapás nélkül kivonultak Szkutáriból, melynek megtartását azelőtt feltétlen történelmi szükségességnek hirdették s a meggyengült Bulgária kénytelen volt békésen alávetni magát a bukaresti szerződésnek, mely egész politikai számítását keresztülhúzta. Ha pedig a háborúnak logikai előfeltétele az, hogy szükségszerűnek lássák és valójában mégis esetleges, akkor a háború teljesen logikátlan történelmi jelenség.

Vajjon *minek a szükségszerű kifejezője* lehet a háború? Amit a leggyakrabban s a legtöbb álidealizmussal hangoztatnak: *a kulturhaladásnak*, semmiesetre sem. A kultúra árnyalatról-árnyalatra, finom, halvány és alig észrevehető változásokban fejlődik át egyik elhatárolt fázisból a másikba, a háború pedig *igen-nem* döntést ad, amit a kulturális haladás sohasem követelhet. A kulturhaladás sohasem vetheti fel máról-holnapra az élet-halál kérdését, mint a háború. Hasztalan volt Torgut Seiket véres erőszakoskodása: Albániában nem lehetett elterjeszteni a török kultúrát. És hasztalan volt a balkáni hadjárat: a katolikus Albánia nemzetiségi és vallási öntudatát s ezeken épülő kultúráját lerombolni nem lehetett. Albánia jövője ma éppen azért kétséges, mert az északi törzsek kulturállanságát nem sikerült megtörni.

De a háború *még* mindig lehet a gazdasági haladás szükségszerű kifejezője. Az iparosodás, a népesség szaporodása, vagyonosodása, a tőkefelhalmozódás, a munkanélküliség szükségessé tehetik új termelő- vagy fogyasztóterületek megszerzését s az ilyen hódítás jelentősége abban van, hogy megfelel a nemzetgazdaság *bizonyos százaléknyi* változásának. De egyáltalában nem szükségszerű, hogy a háború eredménye pontosan megfeleljen ennek a bizonyos százaléknyi változási szükségességnek, ellenkezőleg, a háborúnak, ha egyáltalán van értelme, az csak abban lehet, hogy *teljes döntést* . ad, tehát nem árnyalati haladást biztosít. Tegyük fel, hogy például Bulgária iparosodása olyan arányban haladt, hogy szükségessé vált a fogyasztóterületnek öt százalékkal való megnagyobbodása, amit azonban békés utón, például egy kiviteli kontingenst megállapító vámszerződés segítségével nem lehetett elérni, vagy azért nem, mert a bolgár ipar kivitele nem bírta ki a külföldi versenyt, akkor ezt a célt Bulgáriának kétségkívül nem sikerült elérnie akkor sem, ha a háború ötven vagy nyolcvan százaléknyi terület-

gyarapodással járt. Az ötven százalékkal nagyobbodott fogyasztó-területet az öt százaléknyi területgyarapodást megkívánó ipar nem képes ellátni, arra pedig nem lehet számítani, hogy valami deus ex machina az ipart is épp úgy máról-holnapra fel fogja lendíteni a megnagyobbodott terület arányához, mint ahogy a háború máról-holnapra eredményezte a túlnagy területgyarapodást. Hiszen az ipar sem ugrásszerűen fejlődik, hanem lépésről-lépésre és az ipari tőke nem *lesz*, hanem terjeszkedik: nem az égből vagy a Credit Lyonnais trezorjaiból csöppen a bátor vállalkozók zsebébe, hanem a komoly vállalkozók zsebéből nyúlik ki meggondolt ütemben az új területek felé. A háború eredménye tehát nem fejezheti ki szükségképpen az iparosodás (általában: a gazdasági haladás) tempóját, mert rendszerint annál vagy többet, vagy kevesebbet fejez ki s így ez az érv a nemzetgazdaságtan logikája szerint tarthatatlan.

Hogy pedig a háború szükségszerűségének érve a józan ész logikája szerint mennyire tarthatatlan, az kitűnik abból, hogy a balkáni háború olyan eredményekkel végződött, melyek a hadviselő felek egyikének szempontjából sem s a távolabbról érdekeltek némelyikének szempontjából szintén nem voltak kívánatosak. Ez eredmények közül legegyszerűbb lesz csupán a következőket említeni:

Albánia önállósága homlokegyenest ellenkezik Szerbia és Montenegró érdekeivel. Amikor arról volt szó, hogy Albániát Törökországhoz visszacsatolják, ez ellen maga Törökország tiltakozott. *Sem Albánia, sem a független Albánia nem kell senkinek.*

A szövetségesek nemzetiségi érdekből Macedónia autonómiáját követelték. Ezt azonban éppen Macedónia bonyolult nemzetiségi viszonyai tették lehetetlenné. Kiderült, hogy e nemzetiségi viszonyokról pontos képet alkotni nem lehet.

Bulgária törekvéseinek legfontosabb tárgya, Drinápoly török kézen maradt.

Nem vált be a szövetséges hadjárat félig bevallott végső célja, Oroszország terve sem: Konstantinápoly is Törökországé maradt.

Meghiúsult az állandó balkáni szövetség eszméje, amit a háború kezdetén világtörténelmi tények jeleztek. A szerb-montenegrói, szerb-görög, bolgár-szerb és bolgár-román ellentét, a kilátásba helyezett bolgár-török szövetség egyenként és együttvéve teljes megcsúfolásai a Balkán-szövetség eszméjének.

A nagyhatalmak szempontjából: Ausztria-Magyarország elérte Albánia függetlenségét, de elvesztette szövetségesét, Romániát és kénytelen tönkretéve látni pártfogoltját, Bulgáriát. Görögország megpróbált elhúzódni Franciaországtól és Berlin felé gravitálni. Németország viszont elveszteni készül pozícióját Konstantinápolyban, az osztrák-magyar prestigepolitika kudarcot vallott, Oroszország délszláv ideáljai nem jutottak közelebb a megvalósuláshoz stb. stb.

A balkáni hadjáratok folyamán tehát a háború realista híveinek minden érve csődöt mondott. Ismét kétségtelenné lett és kezdetleges társadalmak példáján is igazolódott, hogy a háború az állami élet

szempontjából nem üzlet és nem szükségesség, hanem mindkettőnek ellentéte: csalás. Ami természetesen nem zárja ki azt, hogy ne legyen kitűnő üzlet a háború iparlovagjai számára s ne legyen szükséges a széles néprétegek felszabadulásért vágyó, életért kiáltó energiáinak visszaszorítására.

Csécsey Itnre.

Hellénség és szellemi szabadság.*

I.

Azt szokás mondani, hogy a görögök történelme egyike a legnagyobb fejezeteknek, ha nem a legnagyobb fejezet, az emberiség szellemi történetében. Hogy azzá lett és azzá lehetett, elsősorban abban a nagy szellemtörténeti tényben leli indokát, hogy a hellének mindenkoron meg voltak kiméivé aféle hierarchikus megkötöttségtől, aminő a román-germán világ középkori szellemi életét megfeküdte. *Papi osztályuralom alá sohasem hajtotta fejét ez a nép, amely minden népek közül a legszellemesebb volt.* Már Homeros halhatatlan nemzeti könyve, amely, hogy Plátot idézzük, Hellas nevelője volt, klasszikus bizonyítéka e nemzet kifejezetten antihierarchikus szellemének.

Milyen merészen száll szembe az Iliasban ez a belső szabadság a papok és látnokok tekintélyével! Az Ilias Priamosa egyszerűen magától értetődőnek tekinti, hogy a pap vagy a látnok szava megtevésztő lehet. Sőt éppen ezen osztály és ezen környezet tagjairól tételez fel legkönnyebben elfogultságot vagy tévedést és kinyilatkoztatásaival ezért saját élményeit és ítéletét helyezi szembe. Ha ezekkel ellentétbe kerülnek, kész „inkább saját útján járni.” *νοσφιζοζοίματα μάλλον!* A „*νοσφιζεσαι*” jognak a proklamálása Homerosnál minden papi és látnoki szózatokkal szemben, nem jelent kisebb dolgot, mint az emberiség *szellemi nagykorúsodását*, amely *maga* kíván döntenie afelett, mit kell elhinnie, mit nem, vagyis ez az előrehaladott homerosi ember elvileg „hairetikos”, mint ahogy a szenilis római világ nevezte az ilyen önálló szellemeket: „megválasztotta” a maga nézetét, a *saját* tapasztalása alapján.

Minő szellemi szabadság képét mutatja a homerosi Hektor, aki a néphit számára félrenemérthető „égi” jelet azzal az egyszerű megfontolással intézi el, hogy: „csak egy jeladás ér, hogy a hazát meg kell menteni”. A gyámság alól felszabadult ember és állampolgár klasszikus kijelentése ez minden államonkívüli igénynyel szemben, amely az állami akaratot megkötni kívánja.

Az ilyen nevelés talaján, amelyen – és ez Homerosnak volt köszönhető – az általános emberi annyira túlsúlyban volt állami és polgári érdekek felett, kézenfekvő módon nem nyíltatott tér a papság hatalmi törekvései számára.

* Az illusztris szerzőnek szíves engedelmével a *Geisteswissenschaften* címen 1913 október havában megindult folyóirat első számából közöljük e cikket.

A görögök vallásosán tudták nevelni az ifjúságot anélkül, hogy annak gondolkodását hierarchikus rendszerbe kényszerítették volna. A művelt hellén ugyanazt az önkormányzatot, amelyet mint *ζῶον πολιτικόν* követelt magának, már korán követelte az egyéni értelem és egyéni lelkiismeret számára is. És ha igaz az, hogy *kultúra, a szó legmagasabb értelmében, attól függ, hogy valamely nép az értelem önkormányzatának tudatára ébredt-e*, úgy a hellénség éppen ezen tudata következtében hatalmas lépést jelent a kultúra fejlődése útján.

A papság még osztályá sem szervezkedhetett a hellén világban. Az istenek szolgálata, a szertartások, egyáltalában nem voltak külön rend dolga, hanem az egész népnek szelvében gyakorolt joga. *Mindenki pap lehetett*, vagyis mindenki szent tárgyakkal érintkezhetett, szent cselekményeket végezhetett. így azok a személyek, akik ezzel különösen meg voltak bízva, nem forrhattak össze sajátos érdekközösséggé, szervezett társadalmi csoporttá, „klérussá” és nem is igyekezhetek arra, ami az eféle társadalmi csoportoknak természetében rejlik, hogy hatalmukat a többiek felett mindinkább öregbítsék. Nem történt meg a „metafizikának a politikába való bevitel”, amely által a *szolgából könnyen úr lesz* és amely által a lelkek hierarchikus hatalmi szózatnak vetik magukat alá.

A hellén vallásközség egybeesett a politikai községgel, vagy még ennél is kisebb szövetségi kötelékekkel, ami kezdettől fogva megóvta a görögöket attól, hogy a vallási életnek lehetőleg egyetemes tömegszervezetében és uniformizálásában keressék az üdvösséget. Az a vallási individualizmus, amelyet teljesen kielégített község és szövetség, meggyőzték a görögöt arról az igazságról, amelyhez a modern Európa annyi kínnal tudott csak újból eljutni, hogy differenciált és individualizált vallásos érzelmek és képzetek az emberiség természetes fejlődésének egészséges gyümölcsei.

Miképp lehetett volna egy *ilyen* népnél még csak arra gondolni is, hogy ezt az egyéni vallásos fejlődést teológiai *rendszer* kényszer-szabványainak vessék alá? Már ennek a gondolata is abszurdumnak tetszett volna a normálisan érző görög számára. Vallása, lényegében istentisztelet nem pedig tételes vallás, amúgy sem ismert dogmatizmust. A hellén pap nem volt teológus, hanem pusztá *ίερευσ* volt, vagyis ő végezte *ιερά*, a hagyományos szent cselekményeket, a szokásos szertartások szerint. Ha voltak is „szent elbeszélések” (*ιεροί λόγοι*), mithikus legendák, amelyekkel a vallási szokások és szertartások eredetét magyarázták, a vallásnak ez a mithikus tartalma nem megdönthetetlen isteni kinyilatkoztatásból származott.

Ezért nem került a sor sohasem e szent elbeszélések hiteles megörögzítésére, arra, hogy ezen elbeszélések, szent könyvbe foglalva, dogmává váljanak, amely azután mint vallási kánon valóságos normatív érvényt nyerjen. A nép-vallásból sohasem lett *könyv-vallás*, vagyis olyan vallás, amely azon a feltevésen alapul, hogy valóban megtörténtek azok az esetek, amelyekről a szent könyv beszámol és hogy e könyv természetfeletti utón, vagyis mennyei ihlet útján, keletkezett. Ezért nem kellett e kinyilatkoztatások tolmácsolói és magyarázói sem és nem kellett írástudók az úgynevezett

világiak mellett, nem kellett a papságnak tanítói hatalom és dogmatikus bírói hatalom, amelynek az egyedül jogosult tan nevében minden egyéb nézetet el szabad nyomnia. Ilyen szervezett ortodoxia, amely „teológusok”-ból vagyis a dogmatikus kinyilatkoztatás egyedül jogosult képviselőiből állott volna, természetfeletti *κήρυγμα*, merev tanítások a hit fogalmi és történeti kifejtése tekintetében, mindennek a népvallás talaján nem volt helye.

A népvallás papja vivődő és kereső ember volt, csakúgy mint ember-társai. Nem övezte személyét misztikus fény és az élet legmélyebb kérdései számára is talányok voltak. Igaz, nem is volt kénytelen világnézetét kész rendszer Prokrustes-ágyába szorítani. Múlt idők számtalan tévedése, századok lomtára nem terhelték őt és ezért nem kellett új meg új tantételeket és szofista-okoskodásokat formuláznia, hogy a múltat győzelemre segítse a jelen felett.

Milyen kevésbé lehetett még csak gondolni is a vallásnak és ezzel a kultúrának „hieratikus megmerevedésé”-re, egymagában az a jelentős tény is igazolja, hogy olyan vallásos kedély is, mint aminő Herodotos volt, nyíltan elismerte, hogy égi dolgokról az emberek mind egyenlően sokat, helyesebben egyenlően keveset tudnak. Minden, amit erről gondolunk, neki csak *δοκέειν*, puszta *δοξα*, vagyis vélekedés, de nem *επιστήμη*, vagyis tudás. Olyan felismerés ez, amely nélkül más vallások elfogulatlan értékelése és így a humanitás vallása is lehetetlenség.

Hogy a mi középkorunkban az egyház uralkodhatott az államon azért volt lehetséges, mert a társadalom világfelfogása egybeesett az egyházzéval, mert maga a kultúra lényegében egyházi kultúra volt. Az ókori-hellén társadalom ellenben maga is magas kultúrának volt hordozója és olyannak, amely világi volt és amelyben papi rend nem volt. Nem a papok és próféták teremtették meg azt, hanem költők, bölcselek és történetírók. „A görögök nevelői a nagy ujitók.” És ez a kultúra magát a vallást is meghatározta, nem pedig a vallás a kultúrát. Ezért fejlődhetett ki itt a népvallás mellett egy személyiségi és műveltségi vallás, amely nem is lehet más, mint egyénies vallás: a meggyőződéses ember vallása, aki a túlvilággal a maga feje szerint rendezkedik el. Ennek a műveltségi-vallásnak azután legmagasabb kifejezőjévé a *bölcselet* válhatott, vagyis az életnek és a világnak szabad és merőben személyes szemlélete.

Nagyrészt ennek a személyiségi kultúrának a kifejlődésében rejlik annak az oka, hogy a Homerostól Herodotosig terjedő időszak, úgy mint a reneszánsz és a XVIII. század, azokhoz a korszakokhoz tartozik, amelyekben „a tisztán emberit” emelte a szellemi *elite* uralkodó irányelvvé. „Telivér emberek” tenyészője volt ez a kor, a szó legnemesebb értelmében, aminőknek már Plinius ünnepelte őket, mondván: *homines maximé homines, liberos maximé liberos*: emberek, akiknek még nem korcsosult el az egyszerű, az egészséges, a természetes érzékük, látásuk.

Robert V. Pöhlmann.

Radikális polgári politika.

Jászi Oszkár a *Világ* október 12-iki számában önálló polgári radikális párt megalakítását sürgeti. Meggyőző érvelését még egy szemponttal kívánám kiegészíteni.

A jelszó, amely a radikális polgári politikát Magyarországon életre hívta, az volt, hogy a polgárság felvilágosult és haladott elemeinek csak egy feladatuk lehet: a munkásságot az ország felszabadításáért vívott küzdelmében támogatni. Ez a jelszó az akkori erőviszonyok hű kifejezője volt és kétségtelen, hogy közvetlen hasznossága mellett politikai tényezővé is nevelte a radikalizmust. De a támogatás, amelyben a polgárság szélső balszárnya a munkásságot részesítette, a dolog természeténél fogva idővel kimerült. Hiszen az nem állhatott lényegében többől, mint bizonyos, a polgári osztályhoz tartozó, többé-kevésbé kiváló egyéneknek rokonszenvennyilvánításából, igaz, olyan időben, amikor ez a rokonszenvennyilvánítás ritka és ezért felette értékes jószág volt. A Szabad Iskolában, a Választójogi Ligában és hasonló intézményekben ez a politika testet is öltött és feltétlenül jelentékeny szerepet játszott abban, hogy a történelmi pártok demokratikusabb irányba kényszerültek. Csakhogy e rokonszenvennyilvánítások politikai értéke eredettől fogva abban a belső ellentmondásban szenvedett, amelyben minden érzelmi politika, hogy mennél inkább volt polgári, annál lanyhább volt az, viszont mennél melegebb volt, annál kevésbé ismerte el azt a közvélemény valóban polgárinak. Míg tehát így egyrészt a munkásság nem részesülhetett abban a támogatásban, aminőt csak önálló polgári alakulás nyújthatott volna neki, addig másrészt az elnyomott és mellőzött értelmiségnek és kispolgárságnak, a parasztok és nemzetiségiek széles rétegeinek szervezése és erejük egyesítése meg sem indulhatott. Az első nagy demonstrációk szép és forró időszakának lezajlása után, amelyeknek történelmi sikere már ma is kétségtelen, a szociáldemokrata párt támogatásában kimerülő radikális politikából nem maradt egyéb, mint a munkásság táborának növelése egynéhány nyílt vagy titkos szocialistával, olyan érték, amely a munkásmozgalom numerikus jellegénél fogva csak csekély jelentőségű eredmény volt. A puszta erkölcsi szolidaritás végül legutóbb teljesen elvesztette a szociáldemokrata pártra nézve jelentőségét, amikor – éppen fenti taktikánk folyományaképpen – más polgári pártok is közösséget vállaltak vele és a szövetségét keresték.

A munkásság hamarabb érezte meg ezt a döntő fordulatot, mint mi. Felismerte, hogy támogatásunk neki nem olyan értékes többé, viszont, hogy igazi kötelességeinket magunkkal szemben, de ezzel vele szemben is elmulasztjuk. *Mert amire a magyarországi munkásságnak valóban szüksége volna, az egy olyan önálló polgári párt létezése, amely nem puszta érzelmi alapokon nyugszik, hanem amely polgári érdekből polgári erővel ostromolja meg a magyar feudalizmus várát.* Szüntelenül sürgette ezért, hogy a polgárságot fel kell ébreszteni valódi érdekeinek tudatára és egy önálló polgári radikális pártnak ismételten előre is felajánlotta fegyverbarátságát.

El nem odázható immár, hogy a polgári radikalizmus ideiglenes megoldások helyett végleges megoldásokat keressen. Valószínű, hogy a munkásság forradalmi irányát és forradalmi erejét ez a határrendezés, az egész ország javára, meg fogja hatványozni; de bizonyos, hogy a kialakulandó középosztály csak ezzel ér el a cselekvés küszöbére és csak a mai kezdetleges taktikai helyzet likvidálásával láthat hozzá elhanyagolt érdekeinek nagyszabású rendezéséhez. Ideje, hogy a baloldali Magyarország mostantól kezdve abban az elhelyezkedésben meneteljen, amelyben az ütközetre is fel kell vonulnia. *Nem a munkásság küzdelmét kell polgári erővel támogatni, hanem a radikális polgárság küzdelmét a munkásság erejével.* A polgári demokráciáért való harc történelmileg előbbre való, mert a munkásság nézőpontjából is, nélkülözhetetlen minimumra irányul. A polgári radikalizmus céljain át visz a munkásság útja, és ha a munkásság tul akarja is haladni e célokat, a csatát értük a polgársággal közösen kell megvívnia.

Az egész baloldali Magyarország érdeke, hogy az értelmiség, a kispolgárság, a parasztság és a nemzetiségek mielőbb egyetlen radikális párttá tömörüljenek. A munkásság ezzel jóakarátú tanácsadó helyett igazi, erős szövetségest nyer. A polgárság pedig fel szabadul történelmi útja számára.

Polányi Károly.

OKTATÁS.

Nyelvtan és stílus.

Akkor monda a Miniszter:
Legyen magyar stílus és nem
lett magyar stílus.

Most újból szép mondatok táncolnak a középiskola félé. Tanárkékre rávirradt az epika. A legszelídebb tanár, ki eddig nyugodtan halászgatta privátait, vagy az igazgató öreg nagynénjével pásziánszozott: most harcos szavakban rombol vagy épít. („Az iskola neveljen az életnek stb.”). A rozoga magyar középiskolán megéposzult filozopterek reform-tomahawkjai csattognak. Hogy az ördögbe ne: most rendesen megszámozott vall. és közokt. m. kir. miniszteri rendelettel lehetnek reformátorok, forradalmárok, progresszívek és más efféle szép dolgok.

A legtanárabb tanárok kérő ujjai ököllé vitézülnek, hogy azzal valamelyik tantárgyat kireformálják a középiskola programjából. És mindenik hoz a hóna alatt egy, két vagy több „modern” tantárgyat, hogy ráreformálja az agyonnyelvtanozott, agyon-direkt-módszerezett, agyon-kongregált, agyoncserkészezett szegény kis kísérleti tannyúlra.

A miniszter két rendelete közül az egyik egy nagy fejszecsapás, melyre még sok visszhangot fog mondani a közel jövő. És ha egyáltalában Magyarország kiállja a közelgő két évtized halálos krízisét, ha a német, orosz és román fogak le fognak csattogni a

magyar konglomerátumról: ebben az új és mind gyorsabban fejlődő középiskolában fog megszületni az új Magyarország egységes lelke. Az új Magyarországé, melyet a jövő szörnyű valóságai ellenére, még remegve rimánkodunk egyetlen illúzióknak.

A másik egy nagyon jóakarató rendelet, de amely halálra ijesztette bennem a meghalhatatlan gyermeket s az el nem pusztítható tanárt. A miniszteri rendeletben többek közt ezek is állanak: „Intézkedni fogok, hogy működő tanárainkat alkalmas segédeszközök támogassák munkájukban, amely eszközöknek eddig jórészt híjával voltak. Gondoskodni fogok tudományos stilisztikai könyv íratásáról (brrr!), valamint dialektikai vezérkönyv (egy millió brrr!) szerkesztéséről a magyar fogalmazástan számára. Érdemül fogom betudni, ha szaktanáraink az elméleti (stilisztikai) irodalom terén is sikeres munkásságot fognak kifejteni.”

Be szeretnék most szép szavak hoppmestere lenni. Alázatos, frakkos, tisztességes szavak deputációját küldeném a miniszterhez: Kegyelmes Uram, csak most figyeljen rám. Soraimban – bizonyisten – nincs forradalom. Tapasztalat és ríktó lélektani valóságok alapján, megriadt bús gyermekszemeknél írom ezt a segítségkiáltást. És szeretetével annak a nyelvnek, mely ki tudta fejezni Csokonait, Vörösmartyt és Petőfit.

II.

Négy-ötéves a gyermek. Mesére tágult szemei csak úgy habzsolják a világot, születő kis lelke folytonos kérdésekkel kapaszkodik a dolgok felé: – Miért van ez? Hogy hívják ezt? Honnan jön ez? – Folyton épít, szerkeszt, emlékezik, ráismer: énjévé teremti a kívül álló világot.

Hetedik-nyolcadik osztályos a diák. Nem lát, nem hall, nem tapint. Unott-álmosan követi tanárjai kötőfékét s emlékezete robotolva őrlí a muszáj dolgokat. A leckéjén kívüli világ csak egy-két sunyi tiltott kis bünöcskében érdeklí. A körülömlő eleven élet nem építí, nem színezi többé.

Ez a középiskola pozitív eredménye. Mi szúrjuk ki őt érzéke szemét, mi ólmozzuk le fiatal mozgásait. Jaj, de gyalázatos mesterség a tanárság, nem veszitek észre, hogy egy kicsit hóhérok vagyunk?

III.

A gyermek beszélni tanul. A dolgok szavakban mennek tudába, melyekben benne piheg a dolgok élete. Milyen érzékeltek e szavak, hogy tele vannak látással, tapintással, hangokkal, ízzel. Hogy beléje színesítik a formás világ mitológiáját. Minden szó egy felfedezés és érzékeinek édes lakomája. Folytonos alkotás e nyelv: az univerzum felépítése önmagában. S a vén világ, hogy ujja fiatalodik a gyermek asszociációiban! Milyen termékenyen van egész kis test-lelke minden szóban. Némely szó lágy és meleg a benne rejlő dolog szeretetétől és jól esik, mint a játék utáni kenyér. A másik szóban benne mumuskodik a világ ellenséges fele. Tудо-

mány ez a nyelv: mert ráismerés, általánosítás és következtetés. Művészet ez a nyelv: mert hangokkal faragja, festi, muzsikálja az élő, világ csodáit.

És erre a színes, teremtő mitológiára rázúdul, a tanító és a tanár.

Mi volt az „asztal” eddig a gyermeknek? Életének egy része, kis test-leikének megélt kalandjai. Jóságos valaki volt az asztal, ki tűrő hátán ételt tartott mindenkinek, akit szeretett. De néha igazságtalan zsarnok volt és börtönévé lett és alatta kellett szepnie. Ó, hogy összeveszett ilyenkor az asztallal. Most szeretet és gyűlölet leválik róla: az asztal „főnév” lesz.

Mit jelent ez voltaképen: főnév lenni? Eddig sajgott neki a pálca, édes volt a cukor, jó volt az anyja, de sohasem tudta ezeket egy percre sem „főneveknek” lepni meg. Most ezek egyszerre levetik a formát, az ízt, a színt, mindazt, amivel érzékei valóságoknak táplálta őket: és „főnevekké” lényegtelenülnek. Főnév az isten és az ördög, a pálca és a cukor. Hát milyen világ ez, ahol a jó és rossz dolgok a legfőbb dologban, amiért az egyes dicsősége vagy a négyes rémsége jár: a főnévségben mind összeszűrik a levet? Szegény érzékeiből kivert gyermek undorodva fordul el a főnevekké züllött világtól.

Ó, Kegyelmes Úr, ha egy nemes fellobbanásban szívébe fáj a magyar nyelv sorsa, tegyen egy heroikusán humánus tollvonást: szüntesse meg az elemi iskolák és a három alsó középiskolai osztály infámis hóhérmunkáját: a nyelvtanítást.

A következő rövid odavetésekben mutatom meg a nyelvtan mellett felhozott érvek hiábavalóságát.

A stílus és a nyelv nem logikai produktum. Logikai produktum az a színtelen, kefélt, sablonos nyelv, mint amilyen legtöbbször a például felhozott jó öreg Gyulay nyelve. Annak a nyelvnek és annak a stílusnak, amelyben benne van a dolgok színe, élete: termő humusa subconsciousiánk és szavakba fakadásuk *emotio* jellegű. A képzetekben benne lappangó érzés, a képzetekre adott egyéni változás az, mely stílussá bontja a szavakat: megélt dolgok színes zengő másává. Általános a lélektani törvény: ha az ösztönyszerű, emotív folyamatokat tudatossá igyekezzük tenni: megrontjuk gyengítjük, kiölhetjük e folyamatokat. Az alsó osztályokban minden tanítás nem lehet egyéb, mint célszerűen irányított játék. Mert az életszerűség, a magára képzelés az egyetlen életgazdagító utak a gyermeknél. A gyermek logikai kiépítése csakis a 16-17 évek-nél kezdődhetik s akkor sem a mai hihetetlenül ostoba nyelvtanozással. A logika utolsó megvilágítás az egyéni fejlődésben: rendezése az emotív és képzeleti utón már megélt világnak.

Ebben a nyelvtanozásban különben is egy értelmetlenül utánzó nemzetköziség van. A nyugati nyelvek ortografiája, szóegyezései, egész raffinált rendszere több tudatos ráintést igényelnek. A magyar nyelvnek szabadabb szerkezetével, sokkal változatosabb mondatlehetőségeivel egyáltalán nincs ilyenekre szüksége. A nyelvtanításnak nálunk csak sokoldalú romboló hatása lehet. De az idegen nyelvek tanítása? Ez a bum-bum érv. Hát először

is még egy hősi merészséget: az alsó három évben nem kell semmilyen idegen nyelvet taníttatni. Na de: az iskola az életnek neveljen! – Csinálj pincért a fiamból! – kiált az apa, aki pincért ándungol utódjából. Neki a pincérség az „élet”. Az enyémből doktort; az enyémből fogtechnikust, stb. stb. Amíg a középiskola minden követelménynek táncol egy nótát, egy követelménynek sem fog megfelelni. Ha a gyermek a negyedik osztályból olyan helyre megy, ahol németül kell tudnia, ott úgylis megtanulja s elég könnyebbség, ha egy keveset tud olvasni és írni. Mert sokkal többet így sem tudott és sohasem fog tudni. Hogy fejlődjék benne egészséges magyar nyelv, ha épülő asszociációjára rábrutalizáljuk egy teljesen ellenkező képzettársulású nyelv mechanizmusát?

De tegyük fel, hogy már az alsó osztályokban kell idegen nyelvet tanulnia, hiszen a felső osztályokban úgy is tanul. Itt is becsületes okos célkitűzés és egészséges módszer feleslegessé leszi az előzetes nyelvtanozást.

Beszélni tanítás: praktikus beszédre, nem lehet a középiskola célja, mert nem szakiskola. Legfeljebb papagálymódra beléjük gépelhetek 150-200 mondatot, melyeket, ha nem kerülnek megfelelő miliőbe, egy hó alatt elfelejtenek.

Vegyük például a francia nyelvet. A gyermekekbe direktmód-szerezem: Garçon, la carte! Monsieur, prétez-moi votre plume, s'il vous plait. Bonjour, Madame, ca va bien? stb. stb. A magyar fiúk 80%-a sohasem jut olyan környezetbe, hogy ezeket a mondatokat tovább tornázsza. Emlékezete undorral fogja kiköpni azokat s adieu örökre francia! Nincs komikusabb, mint az a pojáca-direkt módszer, mely a springennél megugratja a fiút s a *la montre*-nál úgy veszi ki a zsebóráját, mintha az atomok a világteremtés óta most először ebben a zsebórában táncoltak volna zsebórává.

Kilenc éve tanítom a francia nyelvet, de sem nem nyelvtanoztam, sem direkt kalamajkát nem járatam a gyermekekkel. Igaz, hogy közelfekvő, tárgyi asszociációjú szócsoportokkal kezdem a tanítást. De azután szép meséket, elbeszéléseket és verseket olvastatok. Sokat, sokat, minden nyelvtani és tárgyi vivikezció nélkül. Nem azokat az undok olvasókönyves dolgokat, melyekből úgy csurog a tanulság, mint a vén pesti házak repedéseiből a poloska, hanem élő szépségeket, melyek kacagássá lesznek az ajakon, sírássá a szemben, jósággá, emberszeretetté a szívben.

És így elérem, hogy a szépen át kedvet kap a franciához, magára is olvassa és így egész életére, minden viszonyok közt értékes elem lesz életében a francia. Egész csomó volt tanítványom van, akik szenvedélyes olvasói a francia irodalomnak s egész kis könyvtárt gyűjtöttek. Az ilyen, ha kell, hamar megtanulja azután a garçon la carte-féle direkt dicsőségeket is.

Visszatérve mostan a magyar nyelv tanításához: a négy alsó osztályban a magyar nyelvtanítás nem lehet egyéb: mint népmesék, elbeszélések, versek olvastatása és reprodukáltatása. Népmesék, népdalok, Tamás úrfi és Huckleberry Finn kalandjai, Verne, Jókai, Toldi és Petőfi. De nem a Lehr-féle förtelmes Toldi, mely

pozdorjává magyarázza ezt a csodaszép magyarságot. Minél kevesebb tárgyi magyarázat és semmi elmélet! Szintetikus megéltése szép dolgoknak és visszaadása eleven mesélésben. Az írásbeli legyen mesélés, vagy egyéni élmények levélszerű megírása. A szép ritmust ad s a ritmus az életvize, mely stílussá hozza össze a szavakat. A magyarosság, szabatoság és világosság borzasztó definíciói, az elméleti könyvek, a „vezérköny” megölik az érdeklődést és megölik a gyermek nyelvteremtő életét. O szegény magyar stílus, megint újjá születesz az igazgatói rubrikákban (bizonyára az idén egypár mázsa stílustöbbletet fognak kimutatni derék igazgatóink), de még jobban belepusztulsz majd a „vezérkönyvekbe”. Kegyelmes Uram, szegény kis sümegi tanárka vagyok, aki fél a változásoktól és szereti a megvont utak biztonságát. De most hangom nagy szájalomtól árad hallhatóvá s meggyötört kis magyar fiúk könyörögnek ki a szavaimból. Nekem ötször kell hetenként a második osztályba mennem „magyar nyelvet” tanítani. Mikor a gyermekekkel künn az erdőn,„ beszélek, rablódi játszaskor Vagy meséléskor: micsoda szép stílusuk van! Hogy benne van beszédükben a föld, ahol élnek, az emberek, akiket szeretnek s a dolgok, melyek lelket színeznek beléjük. Az öt órából három mint „nyelvtani óra” van elem szegezve. És ezeken az órákon csikorgó definíciókba kell belegyömöszölnöm ezeket a kis eleven alkotásra éhes agyacskákat. Absztrakciók meghatározásába, melyeket semmilyen érzékükkel nem tudnak megfogni. És ostoba elemzésekkel kell kifárasztanom belőlük minden érdeklődést, meggyűlöltetni velük minden nyomtatott betűt. Méltóztassék belenézni nyelvtanunkba: micsoda örült trükköket talál ki, hogy agyongyötörjön minden teremtő képességet a gyermekben. Definíciók tíz-tizenkétéves gyermekeknek definíciókra nem érdemes üres absztrakciókról! Mi öljük meg a magyar stílust, Kegyelmes Uram, s ha védelmébe veszi szegény nyelvünket, minket tanárokat méltóztassék elcsapni, vagy a nyelvtant csapja el tőlünk.*

Szabó Dezső.

A középiskolai reform.

Jellemzőbb dokumentumot a mai jóhiszemű hivatalos liberalizmus szellemére és progresszív törekvéseire alig tudnék találni a Jankovich-féle reformtervezetnél, mely szinte forradalmi lendülettel indul meg, de közben saját eszméi árnyékától annyira megriad, hogy minden gyökeres javítást félredobva, egy-két szerény tantervi változtatásban merül ki.

A reform legértékesebb részei: a latin nyelv kiküszöbölése a gimnázium alsó tagozatából és a középiskolák egyenlő jogosítása,

* Itt, természetesen, csak rövid rámutatások állhatnak. De ha az volna a vád, hogy csak általánosságban beszélek, elő tudok állni részletes tantervvel és hozzádolgozott módszerrel.

ezzel kapcsolatban az összes középiskolák egységesítése az alsó fokon (a polgári iskolát is ideszámítva). A többi csak apró és jelentéktelen részlet. Mindenesetre örvendetes ez az eredmény is: valamivel mégis csak könnyíteni fog a már-már tarthatatlan helyzeten, de *középiskolai reformnak* ezt még éppoly kevésbé lehet nevezni, mint az új választójogot általánosnak? Sőt az a veszély fenyeget itt is, mint ott, hogy a hivatalos tényezők e *reform* végrehajtásával megint hosszú időre eleget véltek tenni kötelességüknek.

A középiskola reformja nem a középiskolánál kezdődik s nem ott végződik. Az egyetem bizonyos követelményeket támaszt a középiskolákkal szemben, melyek útját állják minden gyökeres reformnak, míg az egyetem maga át nem alakul. A latin nyelv teljes kiküszöbölése s egy még nagyobb bajnak, a matúrának, eltörlése az egyetemi reform nélkül el nem képzelhető. S éppen mert a középiskola a köztudatban az egész közoktatásügynek a legkényesebb része, a középiskolai reform meg nem történhetik az egész közoktatásnak megreformálása nélkül. Talán sehol sincs erre égetőbb szükség, mint éppen nálunk, hol csak két iskolatípus van; rosszul szervezett, minden kilátás nélküli iskolák (a polgári, felsőbb leányiskolák stb.) és szervezetükben a kortól elmaradt iskolák (a középiskolák).

A mostani kormány azonban ilyen gyökeres reformra nem gondolhat s éppen az fosztja meg Jankovich tervezetét a kellő komolyságtól, hogy minden *költségemelés nélkül* akarja megvalósítani. Így aztán természetesen csak tantervi reformok eszközölhetők, holott nem a tantervben gyökereznek az iskola legsúlyosabb hibái. Még a lehető legjobb tanterv sem járhat a kellő eredménnyel a mai *túlsúlyfoltosság* mellett. Carak egy példát teszek fel ennek a hihetetlen állapotnak illusztrálására. Míg a modern nyelvi oktatásban mindennütt a legszebb eredményeket érték el az úgynevezett direkt módszerrel, mely az eddigi száraz és lélekölő grammatizálás helyett életet, friss levegőt hozott a tanításba, addig nálunk ez a kitűnő módszer szinte csődöt mondott a mi 60-80 tanuló osztályainkban. Pedig ezen nemcsak új intézetek és osztályok nyitásával lehet segíteni, ami kétségtelenül nagy költséggel járna, hanejn egyszerűen a *minősítési törvény* megváltoztatásával. Míg a középfokú hivatali pályákra és az egyéves önkéntességre egyedül a középiskola jogosít, addig az odavaló tódulás meg nem szüntethető, az iskola pedig kénytelen a viszonyokkal megalkudni s minden természetes szelekció lehetősége nélkül egy teljesen használhatatlan túlsúlyt magával hurcolni. Nemcsak az oktatás munkája bénul meg ezáltal, hanem az iskola színvonala is rendkívüli módon süllyed.

Itt kell rámutatnunk arra a két jelentős tényezőre is, amellyel ez a reform egyáltalában nem számolt: a tanárookra és a tanulókra.

Minden intézményes reform holt dolog, ha nincs tekintettel az emberekre. A tanterv csak formát, kereteket ad, az életet a tanár viszi az iskolába. Jó tanárok még a lehető legrosszabb tanterv mellett is eredményes munkát tudnak végezni. S ha igazságosak

akarunk lenni, el kell ismernünk, hogy mai oktatásügyünk végleges csődjétől egyedül a tanárság munkája mentette meg kultúránkat. Ha meggondoljuk a tanárképzés hiányait, helyesebben hiányát az egyetemen, a tanárság szűkös anyagi helyzetét, mely folytonos forrongásban tartja a kedélyeket s a nyugodt munkát lehetetlenné teszi, a minisztérium állandó takarékosági és klerikális politikáját, az elavult tantervet, – valóban csodálni kell, hogy a tanárság nagy része a mostoha viszonyok között is meg tudta állani helyét, sőt maga gondoskodott a tanulók túlterheltségének megkönnyítéséről. Igaz, ma is vannak elaggott tanerők, kik a lecke feladás és kihallgatás szórakozásain kívül alig végeznek egyéb munkát, mégis általánosságban uralkodóvá lett a tanárságban az a kötelességérzet, amely a házi munkától lehetőleg teljesen felmenti a tanulót és a tanítás súlypontját az iskolai közös munkára teszi át.

Hogy még emellett is túl vannak terhelve a tanulók, az sem csodálható. A régi tanterv nemcsak a nyelvi és történeti, hanem a matematikai és természettudományi tárgyakban is rengeteg holt anyagot hurcol magával, mely inkább az emberbutítást, mint emberképzést szolgálja. A tanterv és a készülő reform egyáltalában nem törődik a mai gyermek szellemi konstrukciójával, semmi tekintettel nincs arra a gyöngye egészségű, ideges nemzedékre, mely különösen a fővárosban sínylődik. Míg külföldön mindenütt külön intézmények létesülnek a fővárosi gyermekek számára (Londonban külön tanterv és módszerek), addig nálunk az állam semmit, a főváros is keveset valósított meg, nem is valósíthatott meg ezekből az eszmékből a ránehezülő állami okvetetlenkedések súlya alatt. Így virul még továbbra is a régi fekély: az érettségi vizsgálat. Ma már nincs józan pedagógus, aki a gyermek szempontjából meg tudná okolni ezt az intézményt. A matúrát nem is a tanulók, hanem a tanárok ellenőrzésére tartják fenn, a matúrán a tanár vizsgázik a tanulók bőrére a miniszteri biztos előtt arról, vajjon munkáját lelkiismeretesen teljesítette-e?

Nem a legörültebb intézkedések egyike-e ez, mely a szellemileg legértékesebb fiatal nemzedék testi és szellemi épségének állandó veszélyeztetése árán akarja egy másnemű ellenőrzés költségeit megtakarítani?

Míg ez a reform a maga egészében, minden alkotó tényező figyelmébe vételével meg nem valósul, míg az iskola szelleme a modern művelődés színvonalához és fejlődése lehetőségeihez hozzá nem idomul, addig a Jankovich-féle javaslatot sem vehetjük komolyan. De foglalkoznunk kell vele már csak azért is, hogy akár vele, akár ellenére, állandóan ébrentartsuk a társadalom figyelmét és érdeklődését kultúránk e legégetőbb problémája felett és ne engedjük, hogy egy-két szépségflastrom felrakásával akarjanak segíteni ott, hol sürgősen késre van szükség.

Király György.

A szegény diák.

Albérló vagy ágyrajáró. De alkonyatkor, ha még korai drága pelroleumot égetni, szűk udvari szobájának falai széjjeltáruznak és lázas képzelete antik csarnokok és gót ívek alá viszi. Hisz itt tanulta meg kívülről a szépnek szabályait és titkait, hónapos szobájának rozoga bútora és piszkos ablakai között. Hej, de pompás félhomályban, szép szobában ülni . . .

. . . Sűrű már az este s képzeletén erőt vesz az éhség. Dús henteskirakattól fényes étterembe rohan . . . rohan . . ., amíg fáradt feje ráborul a nyitott könyvre és a jóságos álmom fáradt fejére.

Kopott ruhában könyvesbolt előtt áll. Cvikkeres szemét drága könyvekre veti, miket fél napra se lehet kölcsönkérni. Benn a vastag üvegablak mélyén a könyv, a tudás kútja, künn az ablak előtt a diák, a tudás szomjazója.

. . . Most a karzaton áll. Lenn a színen pereg a dráma. Lázad a nyomor . . . törni, zúzni fog? Lázban az arca, tűzben a szíve, ökölben a csüngő keze. Hahó! . . . A tudás megunt a nyomort! Éljen a forradalom!

Am fordul a dráma, siklik az élet. Húsz éves szívének lázadó melege az arcán cinikus vonásokba hal. Megfogta tán a kávéház pállott melege, a kényelem első Öröme, vagy a lányka puha tekintete.

De a nehéz élet kegyes az ifjú szegényhez. A diák friss fiatalsága már megint dacosan neveti a nyomort.

Új és új lelkesedéssel bizik magában és a tudományban, és az igazságban. Nem gyűrheti le pénztelen sorsa; széles gesztussal áll az élet közepén, húsz éves létének határtalan erejével.

Ebből a diákból sarjad az élet. Ő lesz a férfi. O lesz, aki soh'se kullog az alázatosság utjain és nem áll Be soha a várudvarok igricei és a tózsérek lakájai közé. így legyen!

(Rub.)

TERMÉSZETTUDOMÁNY.

Az időérzékletről.*

Ha valamilyen nagyon állandó környezetben, amelyben érzékleink csak alig észrevehetően változnak, például abban az állapotban, amikor álomból felébredünk –, az óra egyenletes ütéseit halljuk, akkor világosan meg tudjuk különböztetni a második ütést az első ütéstől, a harmadikat az első kettőtől, egyszóval a későbbi óraütéseket az előzőktől, annak dacára, hogy azokat mind egyenlő erősségűeknek, egyenlő magasságúaknak és egyforma színezetűeknek halljuk. Azt is meg tudjuk állapítani, hogy az óraütések egyenlő időközökben következnek egymásután és nyomban észrevevesszük, minden műszer nélkül is, ennek az időbeli viszonyoknak esetleges megváltozását. Közvetlenül *érezkeljük* az időt vagy az időbeli állapotot, éppúgy, amint közvetlenül érezkeljük a teret vagy a térbeli állapotot. E nélkül az időérzékletről nélkül lehetetlen volna az idő mérése, amint térérzékletről hiányában lehetetlen volna a geometria.

Hogy az időérzékletek *külön* élettani folyamatokon alapulnak, azt nagyon valószínűvé teszi az a tény, hogy az időbeli állapotnak, a *ritmusnak*, azonosságát két időbeli folyamaton, például két melódián, amelyek különben egyáltalán nem hasonlítanak egymáshoz, fel tudjuk ismerni. Feltűnő fiziológiai tények szólnak amellett, hogy az időérzékletek létrejöttéhez az elemi érzékszervek is hozzájárulnak. A mechanikai sebesség bizonyos határok között (körülbelül a percmutató sebessége és egy elhajtott kő sebessége között) nemcsak matematikai-fizikai fogalom, hanem *fiziológiai* objektum.

Időérzéklestünk és a fizikai idő között, mely utóbbihoz úgy jutunk, hogy fizikai folyamatok időbeliségét *egymással* hasonlítjuk össze, olyan természetű különbségek vannak, mint a fiziológiai és fizikai tér között. Mindkét idő csak *egyik* irányban folyik le, mindkettő megszakítás-nélkülinek, kontinuosnak látszik; egyebekben azután eltérnek egymástól. A fizikai idő majd gyorsabban, majd lassabban folyik le, mint a fiziológiai idő, amennyiben a fizikailag egyenlő időtartamú folyamatok a közvetlen szemléletre nézve nem mindig egyenlő időtartamúak. Azután az időpontok fizikai megkülönböztetése végtelenül finomabb az érzékletinél. Időszemléletünkben a *jelen* nem mint *időpont*, hanem mint meglehetősen széles idődarab, elmosódó és esetről esetre szűkülő vagy táguló határokkal szegett időrészlet szerepel; időszemléletünk voltaképpen kizárólag erre a darabra szorítkozik. Alig észrevehetően egészíti ezt ki a múltba való emlékezés és a jövő elképzelése. A fizika számára a periodikusan ismétlődő ritmus csak *egy* időalakzat; a mi időszemléletünkben azonban annak *formája* változhatik aszerint az időpont szerint, amelyben a figyelem ráirányítatik. Épp így változik valamely térbeli képlet formája térszemléletünkben, attól függően, hogy milyen helyzetben vagyunk hozzá képest és hogy melyik pontját tartjuk fixálva.

A *térérzékletek* vizsgálatánál célszerűnek bizonyult az a feltevés, hogy minden ingerelt szerv az inger kvalitásának megfelelő érzékleten kívül sajátosságos és az illető szervre jellemző érzést is szolgáltat. Ez utóbbi érzést felbonthatjuk egy állandó összetevőre és egy a szerv *működésével*

* Szemelvény Mach „*Erkenntnis und Irrtum*” című művéből, amelynek egészében való lefordítása tervbe van véve.

(A szerk.)

időben változó összetevőre; ez utóbbi az, amelynek vizsgálata az időszemlélet megértéséhez vezethet. Az eredmény persze még nem lesz a fiziológiai térnek és időnek elmélete, hanem talán hasznos analízise azoknak a tényeknek, amelyek térbeli és időbeli szemléletünket teszik. Hogyan gondoljuk el már most a szerv *működésétől* függő érzéskomponens időbeli változását úgy, hogy a tapasztalat tényeit legjobban kifejezzük?

Az ember, vagy a hozzá közelebb álló emlősök hőmérséklete majdnem állandó és azonkívül a környezet hőmérsékletét jelentékeny időközön keresztül állandó különbséggel múlja fölül. Ehhez képest az ő életük fentartásához szükséges, hogy életfolyamataik nagyon egyenletesen folyjanak le. Azonban csak a legkisebb és legegyszerűbb organizmusok élnek olyan körülmények között, hogy az egyenletes szükségletnek megfelelően a táplálékfelvétel és így a restitúció egyenletesen, állandóan történhetik. Nagyobb és fejlettebb lények életfolyamatainak egyenletessége már csak periodikus folyamatok útján lehetséges. A szervezet állapota alvás és ébrenlét, éhség és jóllakottság között váltakozik. A szükséges levegőmennyiség a vérbe csak periodikusan működő fujtatóval, a vér a szervekhez csak a periodikus szívpumpával továbbítható. Az élelem megszerzésére helyük változtatása szükséges, ami végtagjaink taktusszerű mozgatásával és izmaink ritmikus összehúzó-dásai útján történik. Sok különböző tartamú periódus folyik szervezetünkben. Ha az életet Hering szerint dinamikus egyensúlyi állapotnak tekintjük asszimiláció és disszimiláció között, akkor épp oly kevésbé kell meglepődnünk ezeknek a periodikus folyamatoknak változatosságán, mint ahogy nem csodálkozunk a fizikai rezgések sokféleségén. A szervezet funkcióinak hajlama a periodicitásra abban is megnyilvánul, hogy kívülről jövő, többször ismétlődött periódusokhoz nagyon könnyen alkalmazkodnak, azokat felveszik és folytatják. Lépéseink alkalmazása a véletlenül füleinkhez ütődő katonazenére nagyon közelfekvő példa. Ha a kezemet párszor taktusszerűen ökölbe szorítom s azután nem figyelek többé erre a mozgásra, akkor valósággal külön elhatározásomba kerül, hogy azt beszüntessem.

A fejlettebb lelki élet számára tartós *figyelem* szükséges, azonban ez sem állandó; mindenki tapasztalhatja a figyelmének úgyszólván lökészerűen periodikus megfeszülését és elfáradását. Egy ilyen figyelemhullám tartama több másodpercet tehet ki, talán körülbelül annyi időt, amelyet élettanilag a „most” fogalmával jelölünk meg.

Megtanulván a környezetből származó érzékleti élményekre reagálni, valamilyen testi működéssel, vagy csak a figyelem rászegződésével összeeső fizikai momentumnak a figyelem egy fázisa fog megfelelni. Tekintsük a figyelemfázisok lefolyását beállástól megszűnésig körülbelül egyformának, az ilyen fázis alatt bennünk felmerült érzéseket pedig az azalatt felvett érzéletekkel asszociáltaknak, akkor a megfigyelt folyamat *képe* időbelileg is fedi a *fizikai* lefolyást, bármilyen összefüggés áll fenn egyébként a fizikai idő és a figyelemfázis között. Ha ez a felfogás helyes, akkor ezzel az emlékezés egyenletesen lepergő fonográf hengere, az emlékezés merev időbeli háttere, le van írva. Ez a felfogás természetesen csak a kis időviszonyok reprodukálhatóságát érteti meg. De a hosszú időre terjedő élmények rendezéséhez elég az asszociációk fonala; az emlékezés ezeknél amúgy is csak az egyes fontosabb jelenetekre terjed, mert ha nem így volna, akkor emlékezéseink ugyanannyi időt igényelnének, ameddig maguk az élmények tartottak úgy, hogy nem volna idő új élmények számára.

Miután a figyelemaktusok az élet folyamán már a legkülönbözőbb élményekkel összekapcsoltattak, végül az időérzések az élmény egyéb tartalmától függetlenül mindig visszatérve jelentkeznek. Az időérzések egymásutánja *regiszterré* válik, amelyben az érzékleti élmények rendeződnek. Ehhez járul az a tapasztalat, hogy vannak olyan jelenségek, amelyek állandó tartamúak: pulzus, lépések, ingalengések; így jutunk a fiziológiai idő *állandóságának* gondolatához. Ámbár különböző normális és beteges testi állapotokban, álomban, láznál, hasismámorban stb. ezek a folyamatok különböző tartamúaknak látszanak, mégis észrevesszük, hogy *ugyanazon* inga lengései, ha normális figyelemmel fordulunk felé, mindig ugyanannyi ideig tartanak. Így keletkezik az *egyenletesen muló idő képzete*.
Ernst Mach.

Felhívás olvasóinkhoz!

A Szabadgondolat szerkesztősége a természettudományi felvilágosítás ügyét eddig azon módon szolgálta, hogy egyes általa fontosnak gondolt természettudományi tényeket ismertetett, olyan összefüggésben, hogy azok a gondolkodás és szemlélet egységébe minden következményükkel beilleszthetők legyenek. A szerkesztőség azonban tudatában van annak, hogy azok a kérdések, amelyekre a természettudománytól feleletet várnak, a különböző embereknél nagyon különbözőek s hogy így az általa feltett kérdések némelyeknél fel sem merülnek, mások nehézségeit viszont nem merítik ki. Ezért a jövőben alkalmat szándékozunk adni olvasóinknak arra, hogy a saját kérdéseikre kapjanak feleletet. Ebben a rovatban minden hozzánk intézett általánosabb érdekű természettudományi kérdésre válaszolni fogunk; ezek lehetnek tisztára szakkérdések vagy ismeretelméleti, lélektani vagy társadalmi vonatkozásúak is. Annak megbíralását, hogy a kérdés általános érdekű-e, magunknak tartjuk fenn; ha nem gondoljuk ilyennek, akkor levélben válaszolunk.

A munka, amelyet így végezni szándékozunk, annál hasznosabb lesz, minél nagyobb számban fognak olvasóink kérdéseikkel hozzánk fordulni.
A szerkesztőség.

SZEMLE.

Vérvád.

A vérváddal szemben újabban a fogadatlan prókátorok egész raja emelte fel szavát az üldözött zsidóság érdekében. Állásfoglalásukban gyanús, de nem feltűnő, hogy ugyanarra az alapra helyezkednek, mint a vérvád képviselői: van-e a szent könyvekben olyan kijelentés, amely a véráldozatot előírja vagy sem? Mintha ez volna az egyedüli szempont, amely szerint a kérdést el kellene dönteni s amelyből a szillogizmus bizonyosságával lehet a megvádolt faj bűnösségére vonatkozó következtetést levonni!

A zsidó szentkönyvek előírják a véráldozatot

Beilis zsidó – tehát:

Beilis bűnös a rituális gyilkosságban

és viszont:

A zsidó szentkönyvek nem ismerik a véráldozatot

Beilis zsidó – tehát:

Beilis ártatlanul vádoltatik.

A haladás mindössze abban mutatkozik, hogy egyre többen és többen esküsznek fel az utóbbi szillogizmusra. A zárótétel helyes – és ki törődik ilyenkor az előzményekkel. Az ember nem *zoon logikon*, csak akkor kezd izgulni, ha észreveszi, hogy a konklúzió körül nincs valami rendben. Csakhogy ilyenkor már késő; akkor már nem lehet azzal előállani, hogy a premisszában volt a hiba. Mindjárt kezdetben kell a kérdést olyan formában felvetni, hogy teljesen eltekintve attól, hogy mi van a szent könyvekben és „feltéve, de meg nem engedve”, hogy ezek csakugyan előírják a rituális gyilkosságot, elképzelhető-e a XX. században Európa bármely sötét zugában élő emberekről, hogy ilyen parancsokat tetteikben kövessenek? Éppen a kultúrának az a mértéke, amelyet az írásokba való megfelelő elmélyedésnél feltételeznünk kell, a legjobb biztosíték az efféle eltévelyedésekkel szemben. Az észnek bizonyos fokú pallérozottsága összeférhetetlen az érzelmek teljes bárdolatlanságával. Szükséges ezt kiemelni, mert a kultúremberre nézve elviselhetlen teher, ha őt felelőssé akarják tenni vallásának minden atavisztikus hagyományáért, amit névleg vall, de a min erkölcsi egyénisége már rég túlnőtt. Tudjuk, hogy a kannibalizmus, az emberáldozat, alkotó eleme a legtöbb primitív vallásnak; megvan az Ábrahám és Izsák történetében és nyomai felismerhetők a keresztény úrvacsora szertartásában és az oltári szentség misztériumában. Lehet-e most már a kannibalizmus vádját attól tenni függővé, hogy ezek az atavisztikus elemek véletlenül valahol parancs alakjába foglalva is felütik-e fejüket a szent könyvek lapjain, vagy sem? Nem helyezkedhetünk-e teljes joggal arra az álláspontra, hogy mi nem tudjuk és nem is akarjuk tudni, hogy mi van e szent könyvekben, mert ezektől függetlenül, *az emberekről* nem tudjuk feltételezni, hogy alapja volna az ellenök emelt szörnyű vádnak? Ez nem felületesség, ez nem struccmadárpolitika, az ellenkező álláspont hívei a megfordított struccmadarak, akik a füvet nőni hallják és összefüggéseket látnak ott, ahol nincsenek. Mert a vallás parancsai és az emberek viselkedése kezdetől fogva két különböző dolog; nagyon rossz pszichológus volna, aki a vallások parancsaiból akarná megállapítani az emberek tényleges viselkedésének módját, ha csak nem *a contrario* következtetés-

sel. A gyakorlati élet emberei régen tisztában vannak ezzel. Mit szólnánk például ahhoz az emberhez, aki vagyonos keresztény felebarátjának a hitelképességét oly módon ítélné meg, hogy ennek az embernek nem lehet pénzt adni, mert megmondta Krisztus, hogy aki őt követni akarja, az adja oda vagyonát a szegényeknek és az illető ezt, mint jó keresztény, bizonyára nem is fogja elmulasztani?

A dolog annyira világos, hogy igazán kár reá több szót vesztegetni. Mi az oka hát annak, hogy azok szemet hunynak előtte, akik különben hajlandók a helytelen előzményekből a helyes következtetést levonni? Bizonyára nemcsak az, hogy rossz logikusok. Sőt talán nagyon is furfangos emberek, akik még a rossz logikából is jó üzletet akarnak csinálni. Miért védik ők a zsidó vallást, amikor a zsidó emberek szorulóknak védelemre? Azért, mert a zsidó emberek nekik csak addig értékesek, amíg vallásosak, mert a felvilágosodás, a tudományos világ-felfogás ellen folytatott küzdelemben szükségük van a felekezetek zárt soraira, amelyekből a zsidók sem hiányozhatnak. Így válik a vallásos zsidó ellenségből jó barátta és fegyvertárrá annak az alkunak az alapján, hogy rehabilitálják a zsidó vallást, elengedve a vérvádat, ami nem túlságos áldozat, mert hovatovább úgy sem vette már senkisémet komolyan (dubiózus tétel, amit az üzlet realitása érdekében ajánlatos minél előbb leírni) és megkötik a Legújabb Szövetséget Mózesrel, akiről ismeretes, hogy Darwinnak már születése előtt ő volt a legnagyobb ellenségé.

Székely Aladár.

A polgári törvénykönyv javaslata.

Hatvan esztendő adósságát róttá le a kormány a polgári törvénykönyv javaslatának benyújtásával. 1848-ban kapta a megbízást a kormány a magánjogi törvénykönyv elkészítésére és a hosszú késedelmet a törvénykönyv azzal akarja eltüntetni, hogy lehetőleg olyan formában jelentkezik, mintha már 1850-ben készült volna. A kodifikáció vezető szempontja seholsem a reformálás; a kodifikálás az állandósult gyakorlat megőrzője akar lenni. A légies, megfoghatatlan szokásjog helyére a törvény nyomtatott realitását akarja tenni. A jogbiztonság megszilárdítása, a létező jogrend konzerválása volt mindig a kodifikáció feladata. Ami így célkitűzésében konzervatív, attól a részletes keresztülvitel terén sem lehet gyökeres újításokat várni. A magánjogi törvénykönyv egyébként is csak tükörképe a társadalmi erőviszonyok mindenkor elhelyeződésének. A tervezet címéből a polgári jelzót a kritikusok közül többen kihagyatni akarták, mert a magánjogi törvénykönyv kifejezést helyesebbnek tartották. Ezt az érvelést meg lehet azzal toldani, hogy a polgári megjelölés nem is megfelelő, ha a szó alatt a társadalmi fejlődés etapeját akarjuk érteni. Tagadhatatlan, hogy a javaslat nem Verböczy jobbágygyűlölő szellemében készült; intézkedéseit nem sugallja az az alacsony bosszúvágy, amit a Dózsa-forradalom váltott ki. A Hármaskönyv az uralmában megfenyegetett hatalom megjéjdt védekezése volt; a mostani javaslatot a hatalmi pozíciójuk háborítatlan birtokában adták az ország urai. A jogrendet csak fentartani és nem helyreállítani akarja a mai javaslat. A javaslat nem akar új fegyvereket kovácsolni. Módszere nem a tüzes trónra ültetés, hanem a szerződési szabadság.

Azonban, ha már itt tartunk, essék említés a kivételekről is. A javaslatba bekerült egy szakasz, amely generális gyámság alá helyezi a szerződéses szabadságot és kimondja, hogy a bíróság minden szerződéstől, amelyet valaki szerződő társa tapasztalatlansága, könnyelműsége vagy a saját túlsúlya kihasználásával köt, megtagadhatja az érvényességet, vagy a kikötött ellenszolgáltatást mérsékelheti. Ettől a rendelkezéstől a jogélet etikai tartalmának emelkedését remélik. (Mi erre a szakaszra gondoltunk

főképen, amikor a törvénykönyvre sokallottuk a „polgári” megjelölést.) A gyakorlatban ez a szakasz parasztvédelemre fog vezetni. A „szabadjogi iskola”, amely a bíró kezébe mennél nagyobb hatalmat akar letenni, úgy tudjuk, nem uralkodó irány a magyar jogtudományban, ez az újítás pedig erősen szabadjogi szellemű, de abban a gyakorlatban, ami ezen az alapon kifejlődik, nehezen fognak a szabadjogi iskola hívei diadalukra találni. Ugyanez a törvényhozási szellem diktálta a rendelkezés felvételét, ami a végrehajtási törvény novellájának alkotásakor megnyilvánult. Ha ezentúl a magyar kormányzatnak azt vetnék szemére, hogy nem visz rendszeres szociálpolitikát, hát rámutathat arra, hogy igenis állandóan csinál paraszti szociálpolitikát a polgári társadalom rovására.

Meg kell említeni azt is, hogy a javaslatból kimaradt az egyesületi jog rendezése. Az érvelést, ami a kihagyást kíséri, csodálatosképpen mindenütt akceptálták. Az indok pedig az volt, hogy az egyesületi jog Horvátországra is kiterjedő birodalmi jog, amit nem lehet elvegyíteni a csak a szűkebb értelemben vett Magyarországra érvényes törvénybe. Ez a szempont azonban csak annyit követel, hogy formailag egy külön törvényjavaslatot nyújtsanak be az egyesületi jogról, amely törvényjavaslat technikai elintézésénél azután betartaná ok az idevonatkozó szabályok. (Horvát képviselők bevonása stb.) Így történt ez más kisebb fontosságú ügyekben is, hogy egyebet ne említsék, a törvényes kamatláb szabályozása alkalmával a kereskedelmi ügyekben – a kereskedelmi jog szintén birodalmi jog – külön törvény állapította meg a törvényes kamatlábat. Ha a törvényes kamatláb rendezése megérte a két törvény fáradtságát, az egyesületi jog fontossága is rászolgált arra, hogy ha kell, hát külön törvény nyel, de végre valahára szabályoztassék. A birodalmi jogalkotás nem lehet ürügy a jogalkotás megtagadására. És ha a jogbiztonság a kodifikáció vezéreszméje, az egyesületi jog terén ma uralkodó bizonytalanság megszüntetése ebből a szempontból a kodifikációnak kétszeresen sürgős feladata.

Haladó szellemű a javaslat a törvénytelen gyermek jogi állásának szabályozásában. A több oldalról elhangzott sürgetésnek a törvénytelen szót is sikerül talán kiszorítani a törvényből. A törvényesítést – a házasság általi törvényesítést nem számítva – ma is a királynak tartja fenn. Talán szakítani lehetne már ezzel a felfogással, mely bűnnek tartja a törvénytelen születést, ami alól csak a legfelsőbb kegyelem adhat feloldást. Ha a gyermek apja jóvá akarja tenni hibáját, minek ennek útjába akadályokat állítani? Teljesen megfelelő volna akár az alispán, vagy az árvaszék jóvá hagyása. A családi jog egész terén egyébként uralkodik a számra nem is jelentős zeentri felfogása a családról. Egyetlen osztály sem értelmezi ma olyan tágkörűen a család fogalmát, mint a zsentri és a javaslat mégis csak erről a felfogásról tud. Igen jellemző ebből a szempontból az a pro és kontra érvelés, ami a nagykorúság korhatára körül folyt. A Tervezet első szövege, mai jogunkkal egyezően, a nagykorúság korhatárát a 24. évre tette. A kritika a korhatárt – utalással a német törvénykönyvre – a 21. évre kívánta leszállíttatni, azzal az okoskodással, hogy akár a magasabb, akár az alacsonyabb korhatár kerül a törvénybe, mindkettő mellett korrektívumra lesz szükség. A magas korhatár korrektívuma a nagykorúsítás, az alacsonyé a kiskorúság meghosszabbítása. Már most az volt a kritika álláspontja, hogy helyesebb azt az álláspontot szabályivá tenni, amely mellett a korrektívumra ritkábban lesz szükség. A nagy átlagra pedig megfelelőbb a huszonegyéves életkor. A kodifikáció hivatalosan elismerte, hogy átlagban az alacsonyabb korhatár a megfelelőbb, mégis a magas korhatár mellett határozott azon okból, mert a nagykorúsítás az quasi kitüntetés, de a kiskorúság meghosszabbítása – ami különösen az úgynevezett *zsentriosztályhoz* tartozó ifjakra válna szükségessé – megbélyegző. „Különösen az úgynevezett zsentrit lehet

félteni... Sok példa van arra, hogy ősi vagyonokat könnyelműen elpredálnak” – így állapítják ezt meg a Bizottsági Tárgyalások.

Hogy ezt a megbélyegzést a törvény elhárítsa a zsentriosztály ifjai felől – az előmunkálatok egész nyíltan be is vallják ezt a tendenciát –, azért ejtették el ezt az álláspontot, amely tiszterte jobban illetet volna az átlagos életviszonyokra. A családnak az a tágkörű felfogása nyilvánul meg az örökjogban is, amikor a javaslat, a német törvényvel is ellenkezően, amely pedig szintén tudatosan védi a családot, a negyedik ágon is örökjogot biztosít a rokonoknak. Az ági öröklés fentartása terén a javaslat a Tervezet első szövegével szemben is visszaesést jelent, mert míg az első Tervezet okosan korlátokat állított fel, a javaslat most ezeket teljesen mellőzte. A javaslat szociálpolitikai gondoskodásának jellemzésére említjük meg a bérleti jog két intézkedését. A bérbeadó törvényes zálogjogát a javaslat visszaszorítja, de ez a megszorítás olyképen van megcsinálva, hogy az csak a vagyonosabbaknak válik javára. Egy másik intézkedés a bérlőt védi, ha hosszabb lejáratú szerződése van. De ilyen hosszabb lejáratú szerződést is javarészt csak gazdaságilag erősebb felek köthetnek, nagyobb vállalatok vagy magánosok és így ez a védelem is csak a gazdagabbaknak jut osztályrészül.

A magánjogi törvénykönyv bizonyos értelemben csak a következmények levonása. Ami követeléssel a társadalmi haladás fellép, ezt nem is a magánjogi törvényvel szegezi szembe. A magánjogi törvény csak végrehajtója a már megtörtént átalakulásoknak, de nem maga az átalakulás. A kódex nem a fejlődési processzust adja, hanem csak az eredményeket összegezi. Az igazságügyi kormányzat esőstől öntött javaslatai között még ez a legkevésbé kifogásolható – igaz, hogy ezt a javaslatot jóformán csak a benyújtása fűzi a mai kormányhoz. Beck Salamon.

Az angol föld felszabadítása.

A forradalmi költségvetés szerzője, Lloyd George birodalmi pénzügyminiszter, a közelmúltban két beszédet tartott, amelyek fordulópontot jelentenek Anglia életében. Hatásuk ma még kiszámíthatatlan, de kétségtelenül áttérelődnék a beszéd hullámai a kontinensre is. Világszerte megmozgatják a kedélyeket s ismét előtérbe állítják a szociális kérdések legfontosabbikát: a földkérdést. Angliában rendkívüli viszonyok tették gyakorlativá ezt a kérdést, amelyet tudósok és gondolkodók, államrendszerek kitalálói és a népboldogító eszmék hirdetői szinte utópia módjára terjesztettek: a föld felszabadításának kérdését. Az a monopólium, amelyet a föld tulajdonosai a rendelkezésükre álló terület korlátozott voltánál fogva élveznek, Angliában már nemcsak gondolkozásra, hanem cselekvésre is készíti a kormány s a nép radikális elemeit. A következőkben rövid összefoglalásban ismertetjük azt a gondolatmenetet, amelyből Lloyd George megdönthetetlen logikával vezette le a földreform elkerülhetetlen voltát, kijelölve egyszersmind annak módozatait is.

Az a hatalom, amelyet a törvények a földtulajdonosnak biztosítanak, mérhetetlen visszaélések előidézésére szolgál. A föld tulajdonosa elpusztíthatja épületeit a föld színéről és vadonná változtathatja át a termőföldet is. Véghezvihet olyan cselekményeket is amelyeket a modern hadviselés szabályai szerint még az idegen hódítók sem tehetnek meg: elűzheti a parasztokat a földről, pusztává változtathatja azt. És ez nemcsak képzeleti jog, hanem élő valóság is. A földbirtokosok sportcélokra saját és barátaik szórakoztatása végett műveletlenül hagyják a területek nagy részét. Óriási területek szolgálnak a vadászat céljaira. Angliában a vadaknak jobb dolguk van, mint a földművelő parasztoknak.

Azok a kísérletek, amelyek a bajokon úgy akartak segíteni, hogy a nagybirtokosok földjei feldaraboltassanak és tőlük megvásároltassanak, nem váltak be. A Small-Holding rendszere a mezőgazdasági munkásság szempontjából mai alakjában nem felel meg. A vételár oly magas, az utána fizetendő kamatok és járulékok oly nagy terhet rónak a vevőre s emellett az érdekeltek községek oly szűkkeblűek, hogy a Small-Holding-rendszer a földkérdést egymagában megoldani nem alkalmas. Így azután a nép elhagyja a földet, kivándorol, vagy pedig a városokba tódul. Rendkívüli arányokban csökken a földmivesek száma. Angliában ma mindössze másfél millió lélek foglalkozik földműveléssel, míg néhány-évtizeddel ezelőtt a földművelők száma két és fél millió volt. Azokkal szemben, akik ezt a hanyatlást a védővámok hiányával magyarázzák meg, rámutat Lloyd George Dánia, Hollandia és Belgium példájára, ahol a mezőgazdasági vámvédelem szintén hiányzik s a földművelők száma mégis aránytalanul magasabb, mint Angliában. Pedig az angol föld a legkitűnőbb és legtermékenyebb. Angliát éghajlata különösen alkalmassá teszi a földművelésre. Az ország nagy gazdagsága és jóléte egyben a legkitűnőbb fogyasztási piaccá emeli. Minden előfeltétel meg volna tehát arra, hogy a földművelés haladjon és a munkásság boldoguljon. A tulajdonjog mai rendszere ezt lehetetlenné teszi. Az összes kifizetett munkabérek kétharmadát sem teszik ki annak az összegnek, amelyet a földbirtokosok járadék alakjában beszednek. A mezőgazdasági munkásság bérei a legalacsonyabbak. És ott a legalacsonyabbak, ahol a nagybirtok rendszere a legerősebb. A munkásság házai egészségtelenek és emberhez nem méltóan túlszűfoltak.

Pedig a helyzet nem mindig volt ilyen. Valamikor a munkás nagyobb úr volt a földjén. Volt közlegelője, amelyen tehenet tarthatott, volt egy kis földszáv, ahol termesztette a maga és családja részére szükséges veteményeket. Független volt, szerepe volt az országban. Joga a legrégebbi keletű és látszólag elvitathatatlan volt. Hova tűnt el mindez? Elloplak. A mezőgazdasági munkásság ma szolgásgba sülyedt. Az a monopólium, amelyet a földtulajdonos élvez, a földek árainak hihetetlen emelkedését idézte elő. S e tekintetben a Small-Holdingről szóló törvény csak rontott a helyzeten, amint azt Lloyd George példákkal bőséggel megvilágította. Az egészből csak a földtulajdonosainak van hasznuk. Ok kapják a túlszigázott vételárat. Ez pedig nem más, mint rablás. Olyan árat szed be, amely őt nem illeti meg. A föld értékét annak művelői emelték s hasznát mégis a tulajdonos látja. A bérlő ezenfelül befektetéseket, javításokat eszközölt, amelyek a földet értékben emelték. Mindez csak a földjáradék emelésére szolgált s csak a tulajdonosok vagyonát gyarapította. A föld elhagyása a városokba való tódulás folytán kétszeresen visszahatott a városi lakosságra is; megdrágította az élelmiszereket és alkalmas volt az ipari munkabérek leszorítására is. Lloyd George kiadja tehát a jelszót, amely így hangzik: „Erősen, alaposan és keményen fogunk fellépni a földtulajdonosok monopóliuma ellen. Nem tűrhetjük, hogy a munkás helyzete rosszabb legyen, mint 150 évvel ezelőtt volt, hisz az élelmiszerek emelkedése folytán azóta a munkabérük alapján véve folytonosan csökkent.”

A megoldás kulcsa tehát nem a földnek megvásárlása, amely az államra is, a vevőre is rendkívüli terhet ró, hanem egyéb nagyfontosságú reform. Szabályozni kell a munkabérek legkisebb mértékét. A munkaidő a földművelésben hosszabb, mint bármely ipari foglalkozásban, Ezen is változtatni kell. Megfelelő otthonhoz kell juttatni a munkást, ahol napi munkája után kellemes pihenőhelyet találjon. Annyi földet is kell juttatni neki, hogy legalább családja részére a legszükségesebb élelmiszereket megtermelhesse. Az első lépcsőfok – a kert. Azok részére, akikben van vállalkozási kedv, nagyobb megművelhető földterületet. A földművelés színvonalának emeléséről gondoskodni kell, továbbá a közlekedési eszközök javításáról s a vasutak önkényének megtöréséről, hogy

a termények piacukat minél könnyebben elérhessék. Swindoni beszédében megjelölte Lloyd George a készülődő földreform közelebbi részleteit is. Új minisztérium állítandó fel a földkérdés megoldásának a megkönnyítésére. Ez fogja kezelni az 1915-re elkészülő s a földek értékét pontosan feltüntető katasztert. Igazságügyi biztosok fognak a földmivelségi miniszter oldalán állani, akik mindenképp a bérletek felmondásánál fognak bíraskodni. Sem politikai szempontok, sem pedig a birtokos személyének változása ne lehessen elegendő ok a felmondásra. Ennek a minisztériumnak a feladata lesz a sport- és vadászterületek terjedelmének megszorítása és az elhanyagolt földeknek az állam részére való megvásárlása. Erre vár továbbá a munkabérek s a munkáslakások javítása.

Ma még előre nem látható, hogy az a mozgalom, amelyet Lloyd George a földreform kérdésében megindított, minő eredményekkel fog járni és hogy a kontinensnek hasonló helyzetben levő államaira minő hatással lesz. Akik azonban azt hirdetik, hogy a mai társadalmi rend minden nyomorúsága a földtulajdonban keresendő és hogy egy jobb és boldogabb társadalom csakis a föld felszabadítása után jöhet létre, Lloyd George beszédéből nézetük igazolását láthatják s szívből örülhetnek egy nagyjelentőségű felszabadító hadjárat valóban erővel teljes megindulásának. (H. B.)

A szocialista párt kongresszusa.

A szociáldemokrata párt ezidei pártgyűlése biztató és példaadó hatással lehetne az egész magyar radikális mozgalomra. E kongresszuson azok tanácskoztak, akik az idei márciusi döntő napok előtt a legtöbbet fáradtak és áldoztak azért, hogy a munkapárti abszolutizmust megdöntsék, akik akkor minden más ellenzéki fórumnál és pártnál fenyegetőbbben veszélyeztették a Lukács-kormány életét. Azt hihetnők talán, hogy itt, ebben a táborban kell most a legnagyobb fejesztettségnek uralkodnia, hogy a csalódás itt vitte végbe a legnagyobb pusztítást. Ámde a kongresszus hangulatán és határozatain nem érzett meg semmiféle csüggedés vagy kapkodás, minden egyes résztvevő tanúságot tett arról, hogy egy kormány bukása vagy maradása csak azok szemében lehet döntő ténye a politizálásnak, akiknek nincsenek is messzebbmenő céljaik, – pedig a Tisza-uralom és szocialista állam között még vannak stációk. A mai súlyos viszonyok, a kivételes kíméletlenséggel megtorló és megelőző törvények gyári előállítására közepett mindenkinek szívéből szólt Buchinger párttitkár, mikor Auert idézte, aki a német kivételes szocialista-törvényre célozva azt mondotta: „Jaj azoknak, akiket egykoron utolér mindaz a gyűlölet és mindaz a harag, amelyet ez az infámis törvény kiváltott és felhalmozott!” A szocialista pártban olyanok dolgoznak, akik a gyűlöletet és haragot soká meg tudják őrizni, akik táplálékot és erőt tudnak menteni ebből a forró raktárból a csendes, szívós, tanító és bibelődő munkára is, akiknek az elszántságát és harciasságát a gyors rohamsikerben való csalódás vegyi hatása nem alakítja át tehetetlen káromkodássá, lusta undorrá, csömörré vagy Tisza-csudálattá és bizalmi szavazattá.

Habár minden kongresszuson napirenden van az agitáció és szervezkedés módjának megvitatása, ez a kongresszus kiváltképen az agitáció jegyében folyt le. A párt munkakészségét oly kevésbé emyeszti el a Tisza-uralom, hogy most is volt ereje arra, hogy a legszigorúbb nyilvános önbírálatot gyakorolja önmagán. 1909 óta most először foglalta határozatba a kongresszus az agitációra vonatkozó tanulságokat és kívánságokat. E határozat kimondja, hogy a párt „működéséi minden irányban És minden területén az eddiginél fokozottabb és intenzívebb agitációs munkát fejtsen ki.” Nagy erővel fognak hozzájárni a nagyobb városokban és Budapesten is! még igen tökéletlen

területi – és nem szakmai – alapon álló pártszervezetek kiépítéséhez. Ezt nemcsak a jövőendő választási harc érdeke parancsolja így, hanem az a helyzet is, hogy amint Buchinger mondotta: „ma a gyár, a műhely a szakszervezeti intenzív agitációnak nyitva áll, de a politikai agitáció számára ezt a területet még meg kell nyitnunk.” Jellemző, hogy nálunk, még mielőtt a parlamentbe csak egy szocialista képviselő bekerült volna, a munkálatok máris politikai semlegességre próbálják kényszeríteni a szakszervezeti mozgalmat.

Kimondotta a kongresszus, hogy az ellenzéki pártokkal való együttműködést fenntartja az ellenzék ismeretes választójogi tervezete alapján, melyet oly minimum gyanánt fogad el, mely megszorító irányban a legkisebb mértékben sem bolygatható meg.

Kunfi Zsigmond külpolitikai fejtegetései a történelem perspektívájába állították a párt mai helyzetét és feladatait és általában az utolsó esztendőek eseményeit. Megmutatták, hogy a kapitalista fejlődésnek egy új és delelőre még nem jutott fokára, az imperializmus stádiumába lépett Magyarország is és ezzel szemben ma nem a közvetlen eredmények hajszolása a párt feladata, hanem a „koponyák és lelkek forradalmosítása.”

Cz. E.

A Canadian Pacific-társaság botránya

a monarchiabeli, főleg pedig a magyarországi kivándorlás jelentőségéről és méreteiről való ismereteinknek revíziójára kényszerít bennünket. A nemzetközi hajótröszt, a Pool embereinek jóvoltából világosság derült azokra a módszerekre, amelyekkel a tröszt versenytársa: a Canadian Pacific a monarchia munkabíró népét és köztük nagyszámú katonaköteles embert Amerikába kicsempészett. De bebizonyosodott az is, hogy az utlevélnélküli kivándorlók törvénytelen és bonyolult módon való elhelyezésében nemcsak a kanadai társaság, hanem az összes engedélyvel bíró, sőt engedélyvel nem bíró hajóstársaságok is bűnösök. Hiába van egy csomó más kikötés mellett a koncesszionált vállalatok szerződéseiben az is kikötve, hogy 17-36 éves embereket nem szabad kivándorló-hajókra befogadniok, hacsak útlevéllel, vagy őket mindennemű katonai szolgálat alól mentesítő okirattal ellátva nincsenek, 1901-1912-ig Ausztriában évenként 90-1118.000 újoncra kötelesek nem jelentkezett a sorozáson, míg Magyarországon egy évben 135.000-re tehető a hiányzó katona kötelesek száma, tehát a monarchiában mintegy 200.000 katonakötelesre hiába várnak évenként a sorozóbizottságok. Mindenképen természetes csak, hogy legelőször a hadügyminiszter figyelme fordult a katonanyagnak e nagyméretű kihurcolása felé és ő erőszakolta ki a szigorú vizsgálatot és a leplezett hajóstársaság vezetőinek letartóztatását.

Az Amerikába való emberszállítás zsíros üzletét a monarchia hét hajóstársaságra ruházta, amelyekén kívül, mint a holland Uránium-társaság hajóján elpusztult magyar kivándorlók szomorú sorsa tanúsítja, engedély nélküli vállalatok is tagjai ez iparágaknak. Ezek a társaságok minden törvényes és szerződésbeli tilalom ellenére ügynökökkel, kivándorlóknak ismerőseik kivándorlásra való rábírásáért adott províziókkal, külföldi, főképp orosz útlevelekkel, tisztos cégű nyilvános utazási, sőt még úgynevezett kivándorlóvédő irodákkal is gyűjtik klienseiket. Egy osztrák közgazdasági folyóirat egy hihetetlen raffinement-nal kigondolt nyomtatott utasítást közöl, melyet a Pool egyik antwerpeni ügynöksége küld szét a monarchia minden részébe az útlevélnélküli kivándorlók, tehát a kiszökni akaró katonakötelesek kitanítására.

A sok visszaélés felderítése bizonynyal a hajóstársaságok szigorúbb ellenőrzését fogja maga után vonni. De nekünk úgy tetszik, hogy a kivándorlási botránynak sokkal messzebbre ható következményekkel is kell járnia. Az eddigi kivándorlási statisztika semmiképen sem mértékadó. Még e statisztika enormis számainál is sokkal nagyobb

azoknak a száma, akik a monarchia, főképen pedig Magyarország területét évről-évre elhagyják, hogy Amerikában keressenek maguknak munkát és kenyeret. A kivándorlás mind aggasztóbb jelenség lesz a monarchia katonai szervezetére, a monarchia nagyhatalmi állására. Az állandó létszámemelést emberanyagát mind nehezebb összehozni. A kivándorlási botrány világossá tette, hogy a kivándorlás a monarchiát éppen e legértékesebb emberanyagától fosztja meg és erről a hivatalos statisztika nem ad számot. A monarchia hadseregönvelő, imperialista hajlandóságú politikája válság előtt áll. A kivándorlás rettenetes nyavalyája útját szegi. £ politika elsőrendű érdeke a kivándorlás megakadályozása. Az eddigi eszközök eredményteleneknek bizonyultak. Kivándorlási törvények, határrendőrök, közigazgatási zaklatások, a hajóstársaságok ellenőrzése, bármily komolyan gondolják és bármily szigorúan hajtják is végre, teljesen céltalanok. Az országban megélni nem tudó népet erőszakkal nem lehet itthon tartani. Különben is azt hisszük, hogy a monarchia politikája eddig igazán komolyan nem foglalkozott a kivándorlás ügyével. A kérdéshez energikus kézzel még nem nyúltak hozzá. Hisz a nagybirtokospolitikának bár bizonyos mértékben kellemetlen a kivándorlás, mert munkáshiánnyal és így munkabéremelkedéssel jár, másrészt a nép legértékesebb és így legforradalmibb elemeit viszi ki az országból és ezzel meghosszabbítja a népellenes gazdasági politika életét. Ha a hadügyminiszter szózata meghallgatásra talál, a monarchia dinasztikus köreinek új politikára kell gondolniok. A nagybirtoknak kedvező, népellenes, életdrágító politika helyébe népies, latifundiumellenes, a népek földet adó és a népet az országban tartó politikának kell lépnie – a hadsereg, a monarchia nagyhatalmi állásának fentartása érdekében.

(sz-úr.)

JEGYZETEK.

Az esküdtbírói reformhoz.

Tudvalevő, hogy az esküdtbírói reform a törvényszék elnökét odaülleti a tanácskozó esküdték közé és némi ellensúlyozásul két esküdtet beküld a büntetést kiszabó bírói tanácsba.

Egy gyermekkori emléket elevenített fel bennem ez a rendelkezés. A fálumbeli magyarok német szóra valamelyik sváb fáluba küldték a gyerekeiket, ahonnan meg egy sváb gyerek indult útnak magyar szóra. A kis sváb meg is tanult közöttünk magyarul, de a mi keményfejű magyarkánkon nem igen fogott a német beszéd.

Az az elnök, akit elküldenek az esküdték közé német szóra, az bizonyára elvégzi ott majd a maga dolgát, de az esküdt, az majd a keményfejű magyarka mintáján csak bámulni fog a bírói tanácsban a neki idegen beszédre és haszon nélkül megy majd vissza esküdtársai közé. – Így fest az esküdtbírói cseregyerekek sorsa.

„Véletlen”.

A „Vultorno” egyik matróza megunta a tengert és beállott egy cardiffi bányába munkásnak. Két nappal a „Vulorno” tűzhafála után négyszázad magával elpusztult a cardiffi bánya mélyén. Az esetnek híre ment és ámulattal beszéltek és írtak az emberek a sorsüldözöttről, akit a végzetes hajóról egyenesen a végzetes bányába vitt az útja, „Csodálatos véletlenek kövezik a sors útjait!” morálfilozofáltak a könnyen moralizáló angolok. – De a baleseti pénztáraz statisztikájában nincsen „Véletlen” rovat. A tengeri fuvarozás csak úgy mint a bányaiipar, veszélyes üzemek, az üzembesorozás pedig nem mozikatasztrófák bégál fényénél történik. Munkások naponként pusztulnak el anélkül, hogy éppen százak pusztulnának velük. Elpusztulnak némán, csendesén. Sőt anélkül is, hogy előbb munkahelyüket változtatták volna. És íme akkor sem kerülük el sorsukat, ha történe-

tésen változtatják azt... Mert a munkás sorsa nem „az istenek térdein fekszik”, hanem az igazgatóság zöld asztalán. A hajózási vállalat és a bányavezetőség döntenek a mentőcsónakok száma és a ventilációs készülékek felszerelése felett, a munkásra pedig mindegy, hogy hol éri utol a kérelhetetlen kapzsiság. A vállalat számadása az ő életének a számadása, a vállalat mérlege az ő életének a mérlege ... Nem, uraim, nem rejtélyes véletlen történt itt, hanem a felügyelőbizottság által jóváhagyott tétel szabályos elkönyvelése, nem a sors üldözte a szerencsétlen munkást a halálba, hanem az a társadalom, amely „rejtélyt” lát ott, ahol nem akarja felfedni az igazi gyilkost és amely „véletlen”-nek kereszteli a saját törvényeit, hogy el ne kelljen pirulnia azoknak gyalázatán.

A csavargó.

(X. Y. joghallgatót lopás miatt nemfizetés esetén 1 napi fogházra átváltoztatható 5 korona pénzbüntetésre ítélték és hazatoloncollák.)

A diák este hatkor elment a Népszáhaból, mert nem volt harminc krajcárja, hogy ott tölthesse az éjszakát. Hétkor büntetőjogot tanult írott jegyzetből egy gázlámpa tövében, nyolckor éhesen bámult egy kirakatat, kilenckor kenyeret lopott s tízkor ott állott az ügyeletes rendőrtiszt előtt.

— Neve, kora, vallása, foglalkozása? Megmondta.

— Lakása? Nincs.

— Miért nincs? A diák nevetett.

— Miért nincs lakása? Miből él?

— Miből? Abból, hogy ügyvédi irodát nem kapok, mert ki bízik meg egy ilyen rongyos ruhájú emberben, abból, hogy a tanítványomat elvesztettem, mert az iskolai tanárja is csak úgy tud megélni, ha magánórákat vállal, abból, hogyha valahova bemegyek állást keresve, míg elutasítanak, csak azt nézik, hogy a cipőm milyen rongyos, abból, hogy haza azt írom, hogy mindennem megvan, nagyon jó dolgom van . . .

Nem tudom, hogy így történt-e, de valahogyan így kellett történni. Ismerem nagyon jól azt a diákot, akit az X. Y. betűkkel jeleztem. Vézna, szőke kisfiú, epileptikus.

Hazulról, ahova kényszerítve szállították, kaptam tőle egy levelet. Négy oldalt ír a terveiről. Boldog, nagy ember lesz, újjá teremti Magyarországot.

És hogy ő maga is mennyire bízik a terveiben, az utolsó három sor árulja el.

„Ne csodálkozz, hogy ennyit ábrándoztam. Nagyon sok időm van. Hetek, talán hónapok kellenek, míg összeszedem a pénzt egy hajójegyre. S amíg itt vagyok, mit csináljak mást? Alszom, álmodom. – A hajón majd úgyis másképp lesz.”

MOZGALOM.

Galilei Kör.

Október hó 5-én tartotta a Kör ezidei közgyűlését. Dr. *Rutkay-Nedeczky* Béla elnöki székfoglalójában kifejtette, hogy a Kör ezentúl nagyobb szakosztályi munkát fog kifejteni, mert a Szabad Iskola lesz a Galilei Kör oktató iskolája. Az október havi munka kiemelkedő mozzanata volt a Kör ötesztendő fennállása alkalmából rendezett ünnepség, melyen *Ady* Endre is megjelent és beszédet tartott, amelyet

egész terjedelmében vezetőhelyen közlünk. Kívüle még *Polányi* Károly beszélt és *Csécsey* Imre mondott el néhány *Ady*-verset. *Polányi* Károly többek közt a következőket mondotta: „A Galilei Kör rövid ötévi fennállása egyéni változataiban a magyar értelmiség kialakulásának egész rajtörténetét mutatja fel. Kétféle nehézséggel is kellett megküzdenie. Az ellenfelekkel, és ez volt a kisebbik, de önmagával is, és ez volt a nagyobbik. Mert soká tartott

amíg az értelmiségi proletariátus saját létjogosultságát önmaga előtt igazolni tudta, amíg meggyőzte magát saját igazáról. „Az értelmiség túltengése” olyan jelszó volt, amelyben maga az értelmiség is hitt és ezzel alapjában tagadta meg létét. Csak lassan győzedelmeskedett az a helyes felismerés, hogy ahol annyi a tudatlanság, annyi a betegség, olyan kevés a gyár, és ha sok is az ügyvéd, olyan gyatra a jogvédelem, mint nálunk, ott nem lehet túltengés tanároknak, orvosoknak, mérnököknek és jogászoknak, hanem ott csak az a nyomor tenghet túl, amely a tömegeket fizetőképtelenné, az értelmiséget pedig – „túltengővé” teszi. A polgárság által proletárnak, a proletariátus által burzsoának bélyegzett magyar értelmiség gúnykacaj közepette keresztre lett feszítve. Ez a kereszt, amelyen eleven kínok közt látom győtrődni értelmiségi véreimet: a Galilei Kör. De erről a keresztől volt feltámadás és ezt a feltámadást, amelyen eleven valóságban látok magam előtt: a Galilei Kör. Győzelme volt ez az eszmének, mert joggal kérdezhetjük magunktól, vajjon milyen eredményekkel és milyen sikereket lehetett volna az országos politikában elérni, ha azt felnőtt férfiak hasonló erélyvel, hasonló szélsőséggel és hasonló önfeláldozással vezettek és vívtak volna meg”. A Kör tagjai és vendégei zsúfolásig megtöltötték a Lloyd nagytermét. A Galilei Kör erre az alkalomra kiadta *Három március* címen Ady Endre három forradalmi versét, melyeket a Kör márciusi ünnepeire küldött, továbbá Jászi Oszkár, Rubin László és Pólyányi Károly ünnepi beszédeit. Október havában megkezdte működését az orvosi és jogi szakosztály. Az orvosi szakosztály dr. *Madzsar* József vezetése alatt Darwin-szemináriumot tartott, melynek befejezésével pszichoanalitikus szeminárium indult meg dr. *Ferenzi* Sándor és pszichiatriai

szeminárium dr. *Schusztar* Gyula vezetésével. A könyvismertető szeminárium első óráját dr. *Péterfi* Tibor tartotta. Az orvosi szakosztály részletes programját a medikusokhoz intézett felhívásában részletezi. A jogi szakosztály könyvismertető szemináriumában *Fuchs* József joghallgatóismertette Hébelt Ede: „A jogügylet” című könyvét. Akciót indított a szakosztály az egységes bírói és ügyvédi vizsgáról betervezett törvényjavaslat azon tervezett intézkedése ellen, hogy a joggyakorlatból egy év *ingyenes* bírósági joggyakorlattal töltenő el. Egyetemi tanárok részvételével vitát indít a szakosztály a „szabad akaratról” a büntetőjogban. A Kör megkezdte akcióját az egyetemi hallgatók vizsgadíja, tandíja, gazdasági helyzete ügyében. Kisdolgozott programmal lépett egy október 31-én a régi országházban tartott gyűlés elé, melyen a rektor és főváros szociálpolitikai ügyosztálya is képviselve volt. – Befejeződött e hónapban *Rubin* László szabadgondolkodó szemináriuma és *Polányi* Károly Pikler-szemináriuma.

Selmechánya.

A *Selmechányi Szabadgondolkodók Köre* október 19-én *Klaniczay* Sándor lyceumi tanár elnöklete alatt idei évmeignyító gyűlését tartotta meg. *Polányi* Károly tartott előadást a „Természettudományi gondolkodás jelentőségéről”, amelyben főleg *Mach* és *Ostwald* nézeteivel foglalkozott. Az egyesület őszi programja természet-tudományi előadássorozat tartásából áll, amelyet januárban a nemzetiségi kérdéstről indítandó vita fog követni. A megnyitó előadás tartására *Jászt Oszkárt* kérte fel a Kör.

A szabadgondolkodás magyarországi egyesülete.

Az egyesületben október hó 12-én az *Institut international pour la diffusion des experiences sociales* megbízásából Jean Jacques *Caspar* párisi publicista tartott előadást *A laikus erkölcsoktatás a francia iskolákban* címen.

A Szabadgondolkodás Magyarországi Egyesülete és a Szabadgondolat szerkesztősége és kiadóhivatala helyiségeit VI. ker., Andrassy-út 48 alá helyezte át. Telefon 132-91